غەنی بلوریان
ژیان و تێکۆشانی سیاسی (١٩٢٤-٢٠١١)

(لێکۆڵینەوەیەکی مێژووییە)

د. هۆشمەند عەلی مەحمود

م. ئیسماعیل عەبدولڕەحمان سەعید

بەشی مێژوو– فاکەڵتی پەروەردە–
زانکۆی کۆیە

پێشەکی:

غەنی بلوریان کەسایەتی دیاری سیاسیی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە، کە لەماوەی نێوان ساڵەکانی سەرەتای دەیەی چلەکان تا سەرەتای دەیەی نەوەدی سەدەی ڕابردوو بۆ ماوەی پتر لە نیو سەدە خەباتکارو چالاکی سیاسی بووەو لەم ماوەیەشدا بەهۆی تێکۆشان بۆ بەدیهێنانی ئامانجە سیاسییەکانی سەرجەم بیستو پێنج ساڵی تەمەنی لە زیندانەکانی حکومەتی پەهلەوی و پتر لە بیست ساڵی لە تاراوگە بەسەربردووە.

ژیانی سیاسیی ناوبراو بەهۆی ئاوێتەبوونی بەهەورازو نشێوی دونیای سیاسییەوەو هەڵوێستە سیاسییەکانی، بواری بۆ ڕاوبۆچوونی جیاوازو مشتومڕ لەنێو لێکۆڵەراندا فەراهەم کردووە، بەتایبەتی نەیارانی سیاسیی ئەو بەشێوەیەکی یەکلایەنە و تاک ڕەهەندی ژیانی سیاسییان هەڵسەنگاندووە و تەنیا لایەنی سەرنەکەوتنە سیاسییەکانی ئەویان بەرجەستە کردۆتەوەو لەم سۆنگەیەوە هێڵێکی ڕەشیان بەسەر هەموو ژیانی سیاسیی ئەودا کێشاوە. هەر بۆیە لەم لێکۆڵینەوەیەدا هەوڵدەدرێ لەسەر بنەمای ڕێبازی زانستی مێژوویی ئاوڕ لە وێستگەکانی ژیانی سیاسیی غەنی بلوریان بدرێتەوە و بەشێوەیەکی واقعبینانە هەڵبسەنگێندرێ، بەپشت بەستن بەچەند سەرچاوەیەك، کە گرنگترینیان بریتین لە: بیرەوەرییەکانی بلوریان بەناونیشانی (ئاڵەکۆك)و کتێبەکەی برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، کە گفتوگۆیە لەگەڵ بلوریان و هەردوو کتێب تایبەتن بە

مێژووی ژیانو تێکۆشانی سیاسی بلوریانو لەڕووی گێڕانەوەی ڕووداوە مێژووییەکاندا وێڕای هەندێك کەمو کوڕیی زانستی، بەڵام گرنگیو بایەخی زۆریان هەبوو بۆ توێژینەوەکەمان. بێجگە لەوانەش، کتێبەکانی: د. یاسین سەردەشتی، بەتایبەتی (هەڵوێستی حزبی تودە لەحاست کێشەی نەتەوایەتی گەلی کورد لە ئێران)، م.س. لازارێف و ئەوانی تر (مێژووی کوردستان)، کریس کۆچێرا (بزووتنەوەی نەتەوەی کوردو هیوای سەربەخۆیی)، عەبدولڕەحمان قاسملوو (چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی)، کەریمی حیسامی (لەبیرەوەرییەکانم)، جەلیل گادانی (بانەبێتە درۆی پاش مردوو)، عەبدوڵڵا حەسەن زادە (نیو سەدە تێکۆشان)و هەروەها چەند ژمارەیەك لە گۆڤاری گزینگو هاوارو سەرچاوەی جۆراوجۆری دیکە لەم توێژینەوەیەدا سوودی زۆریان لێوەرگیراوە.

ئەم توێژینەوەیە بەناونیشانی (غەنی بلوریان، ژیانو تێکۆشانی سیاسی ١٩٢٤-٢٠١١)، سێ بەشی سەرەکی لەخۆ دەگرێتو هەر بەشێکیش بۆسەر چەند تەوەرێك دابەشکراوە. بەشی یەکەم بۆ پێگەیشتن و تێکۆشانی سیاسیی ئەو تا رووخانی کۆماری کوردستان لە ساڵانی ١٩٢٤-١٩٤٧ دیاری کراوەو بەسەر سێ تەوەر دابەشکراوە: تەوەری یەکەم باس لە پێگەیشتنو قۆناغەکانی خوێندنی کراوە. لە تەوەری دووەمدا تێکۆشانی ئەومان لە سازمانی جەوانانی کورد (١٩٤٢-١٩٤٣) خستۆتەڕوو. تەوەری سێیەمیش تایبەتکراوە بە ئەندامبوونو تێکۆشانی سیاسی لە کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (ژ.ك)و حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك) لە ساڵانی ١٩٤٤-١٩٤٧دا.بەشی دووەمی توێژینەوەکە تەرخانکراوە بۆ تێکۆشانی سیاسیی بلوریان لەنێوان ساڵانی ١٩٤٨-١٩٧٨و لەدوو تەوەری جیادا ڕۆڵی ئەو لەدامەزراندنەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك) لە ساڵانی (١٩٤٨-١٩٥٨)، هەروەها قۆناغی ژیانی زیندانی سیاسی (لە پایزی ١٩٥٨ تا پایزی ١٩٧٨) باسیان لێوەکراوە. بەشی سێیەمو کۆتاییش بریتییە لە تێکۆشانی سیاسی لەنێوان ساڵانی (١٩٧٩-٢٠١١)و بۆ دوو تەوەر دابەشکراوە، لەتەوەری یەکەمدا باس لە گەڕانەوەی ئەو بۆ کوردستانو بەشداری لەبزووتنەوەی ئازادیخوازی کوردستاندا (١٩٧٩-١٩٨٤) کراوەو تەوەری دووەمیش بۆ دوا وێستگەکانی ژیانی سیاسی بلوریانو قۆناغی تاراوگە لەساڵانی ١٩٨٤-٢٠١١ تەرخانکراوە.

بەشی یەكەم:
پێگەیشتنی و تێكۆشانی سیاسی تا رووخانی كۆماری كوردستان (١٩٢٤-١٩٤٧):

یەكەم: پێگەیشتنی و قۆناغەكانی خوێندنی:

ناوی غەنی كوڕی قادر و پاشناوی بلوریانە، ساڵی ١٩٢٤ لەبنەماڵەیەكی دەوڵەمەند، لەگەڕەكی ئەرمەنیانی شاری مەهاباد لەدایك بووە[١]. باوكی بلوریان یەكێك بووە لە دەوڵەمەندەكانی ناوچەی موكریان، ئەندامی ئەنجومەنی شاری مەهاباد بووە، كە بەدوای هاتنی سوپای سۆڤیەتو پاشەكشەی دامودەزگا حكومییەكانی ئێران لەو شارەدا دامەزرابوو[٢].

خێزانی ناوی (مەرزە)یە، لەهاوینی ١٩٥٣دا مارەی كردووە، بەڵام بەهۆی كودەتای ١٩ی ئابی ١٩٥٣و رووخانی حكومەتی مصدق، چوونە نێو ژیانی سیاسیی تەواو نهێنی، بلوریان بۆ ماوەی پێنج ساڵ لە دەستگیرانەكەی دابڕاوەو پاشان لە ١٩٥٨دا زەماوەندی هاوسەرگیرییان ئەنجامداوە[٣]. هەروەها خێزانەكەی هەر لەسەرەتای ژیانی هاوسەری لەگەڵ بلوریان دووچاری ئازاری دەروونیو ناخۆشی زۆر بووە، ئەوكاتەی بلوریان لەزینداندا بووە، دووكچە دووانەكەی بەناوەكانی (نەشمیلو هێرۆ) لەساڵی ١٩٥٩دا لەدایك بوون[٤].

قۆناغەكانی خوێندنی سەرەتاییو ناوەندی لە شاری مەهابادو، دواناوەندی لە مەهابادو تاران خوێندووە[٥]. كاتێك كە لە شاری مەهاباد قوتابی بووە لە "دەبیرستانی پەهلەوی"، لەڕێی خوێندنەوەی (گۆڤاری گەلاوێژ)، كە لە ساڵی ١٩٣٨ لەشاری بەغدا دەردەچوو، لەڕێگەی ئەو كەسانەی كە لە مەهابادو دەوروبەریو لەناوچەكانی ڕۆژهەڵاتی كوردستان دەچوون بۆ عێراقو دەگەڕانەوە، لەگەڵ خۆیاندا ئەو گۆڤارەشیان دەبردەوە ناوخۆی ئێران. لەو سەردەمەدا بوو كە بلوریان لەگەڵ ئەو گۆڤارەدا ئاشنا بووەو فێری خوێندنەوەو نووسینی كوردی بووە[٦]. چونكە خوێندن بەزمانی فارسی بووەو بەهەموو شێوەیەك بە زمانی كوردی خوێندن یاساغ بوو.

پاشان ساڵی ١٩٤٥ بۆ درێژەدان بەخوێندن چوویتە شاری تارانو لە "دانشسرای مقدماتی" دەستی كردووە بە خوێندن[٧]. هەرچەندە لەسەرەتادا باوكی نارازی بووە لە چوونی بۆ خوێندن لە تاران، بەڵام دواتر لەڕێی (قازی

محەمەد ١٩٠٠-١٩٤٧) قسەی لەگەڵ کراوەو ئەویش ڕەزامەندی دەربڕیوە کوڕەکەی لەتاران بخوێنێت، کە بلوریان بەڵێنی بە باوکی دابوو لەوێ لە قوتابخانەی "کالج" واتە "دەبیرستانی ئەلبورز" خۆی ناوونوس بکاتو بخوێنێت، بەڵام بەڵێنەکەی باوکی شکاندووەو لە "دانشسرای مقدماتی" دەستی کردووە بە خوێندن. ئاشنایەتیشی لەگەڵ "عەبدولڕەحمانی قاسملوو" پەیداکردووە، هەر لەو ماوەیەشدا بەیەکەوە سەردانی (ئیحسان نوری پاشا ١٨٩٣-١٩٧٦) یان کردووە[٨].

بلوریان لەتاران زۆر نەمایەوەو لە خوێندنی ئەوێ دوورکەوتەوە، چونکە لەسەر فەرمانی قازی محەمەد لە (١١ی کانونی یەکەمی ١٩٤٥) گەڕایەوە بۆ مەهاباد بەمەبەستی ناردنی بۆ خوێندنی سەربازی لە باکۆی سۆڤیەت[٩]. بۆیە دوای ماوەیەك لە چاوەڕوانی لەلایەن ڕێبەرانی حدکاو کۆماری کوردستان لەساڵی ١٩٤٦ بۆ خولی ئەفسەریو خوێندنی سەربازی لەگەڵ دەستەیەك خوێندکاری دیکە ڕەوانەی زانکۆی ئەفسەری باکۆ لە ئازەربایجانی سۆڤیەت کرا[١٠]. بەشی زۆری ئەوانەشی ناردران کوڕە دەوڵەمەندو کوڕی دەرەبەگەکان بوون[١١]. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەندێکیان لە کوڕە هەژارەکان بوون، وەك: (کەریمی وەهابی پەرویزان، مستەفا شلماشی، سوڵتان وەتەمیشی، حەمید خسروی، محەمەد داودی، عەزیز فەرهادی، ڕەحمان گەرمیانی)، کە خەڵکی شاری مەهابادو کوڕی کاسبکارانو بازرگانان بوون[١٢]. ناردنی بلوریانیش هەر لەخۆوە نەبووە، لەلایەك کوڕە دەوڵەمەندبوو، لەلایەکی تریشەوە هەر لەتەمەنی زوویی لاوییەوە تێکەڵ بەکاری سیاسی بووبوو.

دووەم: تێکۆشانی لە سازمانی جەوانانی کورد (١٩٤٢-١٩٤٣):

تەمەنی لاوی بلوریان هاوکات بووە لەگەڵ گۆڕانکارییە مێژوویيو سیاسییەکانی ئێرانو ڕۆژهەڵاتی کوردستان. بەتایبەتی دوای ئەوەی لەئابی ساڵی ١٩٤١دا سوپای سۆڤیەتو بەریتانیا هەریەکەو بەشێکی ئێرانیان خستە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە، بەشی باکووری ڕۆژهەڵاتی کوردستان کەوتە ژێر دەستی سوپای سۆڤیەت، ئەمەش دەرفەتی لەباری بۆ دەستەبژێری سیاسیو

رووناکبیرانی کورد هێنایەکایەوە تا لەو بارودۆخەدا برەو بەخەباتی سیاسیو ڕێکخراوەیی بدەن، بەجۆرێك لەنێوان ساڵانی ١٩٤١-١٩٤٦ شاری مەهاباد بوو بە ناوەندی گەشەسەندنی هەستی کوردایەتیو جۆشدانی خەبات بۆ بەدیهێنانی خواستو داواکارییە نەتەوەییەکانی کورد[١٣]. ئەم بارودۆخەش کاریگەری گەورەی لەسەر وێستگەی ژیانی سیاسی بلوریان داناو لەو قۆناغەوە تێکۆشانی سیاسی دەستپێکرد.

لەڕاستیدا بلوریان بەرلەوەی تێکەڵ بەکاری سیاسی بێت، لەژێر کاریگەری چەند کەسایەتییەکی دیارو سادەی ئەو سەردەم ئاشنایەتی لەگەڵ مێژووی نەتەوەی کوردو ڕابردوو خەباتی سیاسیی کورد پەیداکردووە. وەك خۆی دەڵێت: "مینەی ئەحمەدی زەینەبی، بەناوبانگ بوو، کوردێکی زۆر ساکارو لەهەمان کاتدا کورد پەروەر بوو زۆر دژی ڕژێمی ئێران بوو، بەشێوەی ساکاری خۆی چ حاڵی نەبوو لە سیاسەت، بەڵام بەهۆی ئەوەی هەستی کوردایەتی هەبوو، دژی ئەو ڕژێمو حکومەتە بوو... وەکو گێڕانەوە باسی سەرکردەکانی کوردو شۆڕشو ڕاپەڕینەکانی کوردی بۆ دەگێڕامەوە... منێکی گەنج کە بەهیچ شێوەیەك نەتێکەڵی کاری سیاسی، نە مەسەلەی میللی (نەتەوایەتی) بووم، نەئاگام لە مێژووی میللەتەکەم بوو، هیچ شتێکم نەدەزانی. ئەو مرۆڤە ئەو شتانەی بۆمن باس دەکردو ئەوە منی دەخستە ژێر کاریگەریو پەرۆشییەوە، بەجۆرێك کە هیدایەتی دەکردم بۆ ڕێبازی فیکرێکی دیاریکراوی میللی، بێئەوەی ئەو بزانێ یان بێ ئەوەی من خۆم هەست بکەم وەکو داستانێك ئەو شتانەی بۆمن دەگێڕایەوە"[١٤].

سەرەتای کاری سیاسیی بلوریان دەگەڕێتەوە تەمەنی هەژدە ساڵی، ئەوکاتەی تێکۆشانی سیاسی لە ڕیزەکانی سازمانی جەوانانی کورد لە ساڵی ١٩٤٢دا دەست پێکردووە. ئاشنابوونی بەڕووداوە مێژووییەکانی کورد هەر لەسەرەتای سەدەی بیستەم تا سەردەمی خۆی، هەروەها خوێندنەوەی گۆڤاری گەلاوێژ، ڕۆژنامەی (ڕێیا تازە)، کە لەلایەن کوردەکانی ئەرمەنستانی سۆڤیەت بەپیتی لاتینی ڕوسی دەردەچوو[١٥]، ئەویان هانداوە تێکەڵ بەکاری سیاسی ببێتو لەگەڵ ژمارەیەك هاوڕێی "سازمانی جەوانانی کورد" لەمەهاباد دابمەزرێنن[١٦]. واتە ئەوکاتەی کە خوێندکاری ئامادەیی بووە لە "دەبیرستانی

پەهلەوی" شاری مەهاباد، لەڕێی ئەفسەرانی سوپای سۆڤیەت ڕۆژنامەی کوردی "ڕێیا تازە"ی پێ گەیشتووەو دوای خوێندنەوەی بابەتەکانی ئەو ڕۆژنامەیە زانیاری وەرگرتووە لەسەر "سازمانی جەوانانی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت"، ئەوەش سەرنجی ئەوی لە دامەزراندنی ڕێکخراوێکی هاوشێوەی ئەوان بۆ لاوانی کورد ڕاکێشاوەو بیرۆکەی دروستکردنی "سازمانی جەوانانی کورد"ی لەلا گەڵاڵە دەبێتو هەوڵەکانی بۆ دامەزراندنی وەها ڕێکخراوێك لەگەڵ چەند هاوڕێیەکی دیکەی دەخاتەگەڕ[١٧]. لەم بارەشەوە بلوریان دەڵێت: "بۆ گەیشتن بەو مەبەستە بانگەوازێکم دەرکرد، بەکورتی دەقەکەی بەمجۆرە بوو: لاوان لەهەموو وڵاتانی جیهاندا ڕێکخراوی تایبەت بەخۆیان هەیە. ئێمەی لاوی کوردیش بۆ ئەوەی بتوانین دەنگی نەتەوەکەمان بۆ گەیشتن بە مافی ڕەوای بەرز بکەینەوە، پێویستە سازمانێك دامەزرێنین. بۆ ئەم مەبەستە داوا لە گشت لاوانی وڵات دەکەم بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوێکی ئەوتۆ بەهانامەوە بێن"[١٨]. بەڵام جەلیل گادانی ئەمە ڕەت دەکاتەوەو دەڵێ: "لەسەر ئەو بڕوایە نیم کە ئەوکات بەر لە پێکهاتنی ژ.ك (بلوریان) سازمانی جەوانانی پێك هێنابێ و ئەم هێزو ڕێکخستنەیان سازکردبێ"[١٩]. بەڵام پێچەوانەی ئەمە، حاجی عەبدوڵڵای قازی لە بیرەوەرییەکانیدا نووسیوێتی: "غەنی بلوریان کە ئینسانێکی هەڵسووڕ و ئازابوو، بوو بە بەرپرسی ئیتحادییەی جەوانان"[٢٠].

دوای ڕاگەیاندنی دامەزراندنی سازمانی جەوانانی کورد لە ساڵی ١٩٤٢دا، کۆمەڵێك لە لاوانی شاری مەهاباد لە کۆبوونەوەیەکدا، کە لە باغی "میکائیل" لەبناری "ئەشکەوتی نورەدینی" بەستراوە، دەستەی بەڕێوەبەریان بۆ کاروباری ڕێکخراوەکە دیاری کردووە، کە بریتی بوون لە: "بلوریان- عەلی مەولەوی- ئەحمەدی ساڵحیان- قادری مەحمود زادەو عەزیزی فەرهادی"، چونکە بلوریان ڕۆڵی سەرەکی هەبووە لە دامەزراندنی، کراوە بە بەرپرسی یەکەمی ڕێکخراوەکە[٢١].

سازمانی جەوانانی کورد یانەیەکی لە شاری مەهاباد بۆ کۆبوونەوەو چالاکی کردبۆوە، گرنگییان بەلایەنی خۆ پەروەردەکردنی ڕۆشنبیریو ڕووناکبیری داوەو گۆڤاری "نیشتمان"و ڕۆژنامەی "ژین"و گۆڤاری "گەلاوێژ" یان خوێندۆتەوە[٢٢].

ڕۆژانی هەینیش لە باغی میکائیل شیعری شاعیران: فایەق بێکەس، قانع، حاجی قادری کۆییو مەلای کۆییان خوێندۆتەوە[٢٣]. هەرچەندە بلوریانو هاوڕێکانی لەکاتی دامەزراندنی ڕێکخراوی لاوانی کوردا، ئەزموونی کاری سیاسیو ڕێکخراوەییان نەبوو، تەنانەت بێئەوەی لەمەسەلەی ئایدیۆلۆژی تێبگەن، لەپاڵ وێنەکانی: (شێخ عەبدولقادر، شێخ سەعیدو شێخ مەحمود)، وێنەکانی (لینین، ستالینو مارکس)یشیان هەڵواسیوە[٢٤]، بەڵام دواترو لەتێکۆشانی سیاسیی بەردەوامدا گەشەیان بەتواناو لێهاتوویی خۆیاندداوەو لەقۆناغەکانی دواتری جووڵانەوەی ئازادیخوازی کوردستاندا، بوون بەکەسایەتی سیاسیو دەستەبژێری قۆناغی خۆیان.

جێی باسە مێژووی سازمانی جەوانانی کوردو ڕۆڵی بلوریانو هاوڕێکانی لەو ڕێکخراوەدا، لەزۆربەی سەرچاوە مێژووییەکاندا پشتگوێ خراوەو کاتێك باس لە مێژووی ڕێکخراوی لاوان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکەن، ڕاستەوخۆ باس لە یەکێتی لاوانی حیزبی دیموکرات لە ساڵی ١٩٤٥ دەکەن، بێئەوەی ئاماژە بە بوونی سازمانی جەوانانی کورد درابێت وەکو ڕێکخراوێکی لاوان، کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ پێشترو پاشانیش بووە بە بناغەی دامەزراندنی ڕێکخراوی لاوانی حیزبی دیموکرات لە دواتردا. تەنانەت گادانی کە لاوێکی ئەو سەردەمی نێو ڕووداوەکان بووە جەخت لە دامەزراندنی ڕێکخراوی لاوان دەکاتەوە لەماوەی کۆماری کوردستان ١٩٤٦و نووسیویێتی: "ئەوەی بەرپرسو دامەزرێنەری یەکیەتیی لاوانی کوردستان بووە، میرزا عەلی خوسرەوی بووە.....، بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە پێشەوا قازی بوونی شتێکی ئاوای بۆ کوردستانی ئەو ڕۆژەی هەروەك بوونی یەکیەتیی ژنانو زۆر ئۆرگانی دیکە بەپێویست زانیوە، فەرمانی کردووە یەکیەتیی لاوان ڕێکخرێ کە ئۆرگانێکی زۆر کارامەو لێهاتوو بووەو عەلی خوسرەویش فەرمانەکەی بەڕێوەبردووەو زۆر چاکیش پێی ڕاگەیشتووە"[٢٥]. کەچی دوای زیاتر لە حەفتا ساڵ لە ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، یەکێتی لاوانی دیموکراتی کوردستان ئەم ساڵ (٢٠١٥) لە بەیاننامەیەکدا ڕایانگەیاند کە مێژووی دامەزراندنیان دەگەڕێتەوە بۆ مێژووی دامەزراندنی سازمانی جەوانانی کورد لەساڵی ١٩٤٢ نەك ساڵی ١٩٤٥[٢٦].

هەرچەندە بەڵگەی مێژوویی تەواومان بەردەست نییە بۆ یەکلایی کردنەوەی ئەو باسە، بەڵام بە وردبوونەوە لە ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانو دامەزراندنی کۆمەڵەی (ژ.ك)، ئەو ڕاستییەمان بۆدەردەخەن کە لاوان ڕێکخراوێکی تایبەت بەخۆیان هەبووبێتو لەچوارچێوەی کۆمەڵەی ژ.ك و پاشان حیزبی دیموکرات خەباتو تێکۆشانیان درێژە پێدابێت.

بەم جۆرە بلوریان تا ساڵی ١٩٤٥ بەردەوام بووە لە ڕێکخراوی لاوانی کۆمەڵەی (ژ.ك)، بەڵام دوای ئەوەی (ژ.ك) بوو بە حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك) لە (١٦ی ئابی ١٩٤٥)دا، ڕێکخراوی لاوانی (ژ.ك)یش بوو بەڕێکخراوی لاوانی (حدك)، لەو کاتەشدا بلوریان بۆمەبەستی خوێندن چووبوو بۆ شاری تارانو پاشانیش باکۆو بەرپرسیاریەتی ڕێکخراوەکەش کەوتە ئەستۆی (ڕەحیمی خەڕازی)و دواتریش (میرزای خوسرەوی)[٢٧] .

سێیەم: ئەندام بوونو تێکۆشانی سیاسی لە کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (ژ.ك)و حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك)دا (١٩٤٤-١٩٤٧):

بلوریان لەساڵی ١٩٤٤دا بووە بە ئەندامی (ژ.ك)، کاتێك کە ڕێبەرایەتی ئەو ڕێکخراوە داوا لە "سازمانی جەوانانی کورد" دەکات، کە ببنە ئەندامیان. بلوریانو چەند هاوڕێیەکی بەنوێنەرایەتی سازمانی جەوانان دیاریکران بۆ گفتوگۆکردن لەگەڵ ڕێبەرایەتی (ژ.ك)و داواکاری بە ئەندام بوونیان. پاشان بەکۆی دەنگی ئەندامانی سازمانی جەوانان ڕەزامەندییان لەسەر بەئەندام بوون لە (ژ.ك) ڕاگەیاند و لە ساڵی ١٩٤٤دا ناوی "سازمانی جەوانانی کورد" گۆڕدراو بوو بە "ڕێکخراوی لاوانی کۆمەڵەی ژ.ك"[٢٨]. بەمەش بلوریان بوو بە ئەندامی (ژ.ك)و بەناوی نهێنی (مێدیا) لەدەستەی لاوانی (ژ.ك)دا[٢٩]، درێژەی بەخەباتو تێکۆشانی سیاسی داوە.

بلوریان بە نوێنەرایەتی ڕێکخراوی لاوان، بەشداری کۆبوونەوەی ڕێبەرایەتی (ژ.ك)ی کردووە[٣٠]. هەروەها بەرپرسی ڕێکخراوی لاوانی (ژ.ك) بووە[٣١] . جگەلەمەش لەسەر داوای (قازی محەمەد)، شەوانەو بەنۆرە لەگەڵ هاوڕێکانی پاسەوانییان لە چاپخانەی کۆمەڵە کردووە[٣٢]. تەنانەت لای قازی محەمەد جێی

بایەخ بووە، وەك گادانی دەڵێ: "غەنی لەکاتی خۆیدا لاوێکی بەهەستو هەڵسووڕ بووە گومان نییە، هەرلەبەرئەوەش بووە قازی محەمەد پێی گوتووە ناپلیۆن"[٣٣]. هەروەها گەشەی بەکاری سیاسیو پەروەردەی حیزبی داوەو بۆ ئەم مەبەستەش هاریکاریو ڕێنوێنی کراوە، بۆ وێنە: لەسەر فەرمانی قازی محەمەد بلوریان دەچووە لای (میرحاج ئەحمەد ١٩١١–١٩٩٨)و (مستەفا خۆشناو ١٩١٢–١٩٤٧)، کە دوو ئەفسەری کوردی خەڵکی باشووری کوردستان بوونو بەنوێنەرایەتی حیزبی هیوا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانو لە شاری مەهاباد نیشتەجێ بووبوون، بۆ ئەوەی یارمەتی بدەنو زانیاری پێ بدەنو وەك کادیرێکی سیاسی فێری بکەن[٣٤]. میرحاج دەربارەی بارودۆخی جیهانو چۆنیەتی مەسەلەی سۆسیالیزمو سەرمایەداری جیهانی قسەی بۆ کردووەو مستەفا خۆشناویش، کە لە قوتابخانە خوێندنی کوردی فێردەکردن، لەمەڕ مەسەلەی نەتەوایەتیو ژێردەستەیی کوردی بۆ باسکردووە[٣٥]. جگەلەمەش سەرۆکی (ژ.ك) داوای لێکردووە بچێتە لای سکرتێری کۆمەڵە (دڵشاد ڕەسوڵی)و لە نووسینو بڵاوکردنەوەی نامەو ڕاگەیەندراوەکانیدا بۆ کۆمیتەکانی کۆمەڵە لە شاری مەهابادو دەوروبەریدا هاریکاری دڵشادو (عەبدولڕەحمانی زەبیحی) بکات[٣٦]. بەم هۆیەشەوە زیاتر بەکاری سیاسیو ڕێکخراوەیی لەو قۆناغەدا ئاشنابووەو ئەمەش کاریگەری ئەرێنییان بەسەر پەروەردەو هۆشیاریی سیاسیی ئەو داناوە لەداهاتوودا.

بلوریان بەشداریو ڕۆڵی گرنگی بینیوە لە چالاکییەکانی (ژ.ك)دا، بۆ وێنە: کاتێك کە لەلایەن سەرکردایەتی (ژ.ك)ەوە ڕێکخراوی لاوان ڕاسپێردرا بۆ ئامادەکاریو پێشکەشکردنی شانۆگەری "دایکی نیشتیمان[٣٧] "، بلوریانیش یەکێك بوو لەو لاوانەی زۆر بە پەرۆشەوە کاری تێداکردو تەنانەت ڕۆڵیشی تێدا بینیوە[٣٨]، کە لەمانگی ئاداری ١٩٤٥ لەشاری مەهاباد نمایشکرا[٣٩]. بلوریان ڕۆڵی کاراکتەری نوێنەری ئێرانو سەرۆك کۆماری لە شانۆگەری دایکی نیشتماندا گێڕاوە[٤٠]. هەرچەندە لەگەڵ هاوڕێکانی لەسەر ئامادەکاری بۆ نمایشی شانۆگەری "دایکی نیشتیمان" لەلایەن باوكو بنەماڵەکانیانەوە تووشی هەڕەشەو نیگەرانی بوونەتەوە، ئەمەش بەهۆی دابو نەریتی کۆمەڵایەتی کە نمایشی شانۆیی وەك کارێکی سووكو نالەبار سەیرکراوە، تەنانەت بلوریان بەهۆی هەڵوێستی توندی

باوکی لەماڵەوەش دەرکراوە، بەڵام دواجار لەلایەن "قازی محەمەد"، کە وەك کەسایەتییەکی دیاری مەهاباد ڕێزی لێگیراوە، باوکی بلوریانو کەسوکاری هاوڕێکانی دڵنیا کراونەتەوە کە ئەوە کارێکی نیشتیمانیو نەتەوەییەو ڕۆڵەکانیان ئەرکێکی پیرۆزیان کردووە، بەمجۆرە لەبۆچوونی پێشوویان لەسەر بەشداری نەکردنیان لەو شانۆگەرییە پاشگەزیان دەکاتەوە[٤١]. بۆیە دەبینین بلوریان ڕۆڵێکی گرنگی هەبووە لە ئامادەکردنو دەرهێنانی ئەو شانۆگەرییەدا[٤٢].کارگێڕو بەڕێوەبەری شانۆگەرییەکە بلوریانو عەبدوڵڵای نەهری بوون، هەروەها کاری چاپەمەنیو لەچاپدانی پلیت بۆ شانۆگەرییەکە لەگەڵ دڵشادی ڕەسوڵی لەچاپخانەی کۆمەڵەی (ژ.ك) کراوە[٤٣].

نمایشی شانۆگەری "دایکی نیشتیمان" نزیك بە چل ڕۆژ لە شاری مەهاباد پیشاندراوەو زۆربەی دانیشتوانی مەهابادو دەوروبەری ئەو نمایشەیان دیتووە. پاشان لە شاری نەغەدەو دوایش لەمانگی تەمموزی ١٩٤٥ لە شاری شنۆ نمایشکراوەو کاریگەری خستە دڵی خەڵك و هاندانیان بۆ بە ئەندامبوون لە (ژ.ك)دا[٤٤]. ویلیام ئیگڵتۆن لە باسی نمایشی شانۆگەری دایکی نیشتماندا نووسیویەتی کەوا لە ئاداری ١٩٤٥دا لە مەهاباد پێشکەشکراوەو تەواوی خەڵکی مەهاباد دیویانە، پاش چەند مانگ، لە تەمموزی ١٩٤٥دا لە شاری شنۆ نمایشکراوە[٤٥]. سەبارەت بەگرنگیو بایەخی ئەو شانۆگەرییەش لەو سەردەمدا، قاسملوو دەڵێت: " نەخشی شانۆ لەو قۆناغەدا زۆر گرینگ بووە، چونکە خەڵکی نەخوێندەوار لە شانۆ حاڵی دەبوون، لەکاتێکدا نەیاندەتوانی چاپەمەنیو بڵاوکراوەکان بخوێننەوە. بەتایبەتی ئەگەر سەرنج بدەین کە ٩٠٪ی خەڵك لەوکاتەدا نەخوێندەواربوون، ئەمجار گرینگی شانۆی کوردی زیاتر بەرچاو دەکەوێ"[٤٦].

دوای ئەوەی (ژ.ك) بوو بە حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك) لە (١٦ی ئابی ١٩٤٥)و پاشان ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد لە (٢٢ی کانوونی دووەمی ١٩٤٦)دا. بلوریان لەو ڕێوڕەسمەدا بەشداری کردووەو وەکو قوتابییەکی قوتابخانە لەگەڵ هاوپۆلەکانی ئەو لەپێشیانەوە ئاڵای کوردستانی بەدەستەوە گرتووەو بەڕیز بە بەردەم سەرۆك کۆماری کوردستان "پێشەوا قازی محەمەد"دا

ڕۆیشتوون[٤٧]. دواتریش وەك کادیرێکی حیزبی دیموکرات لەماوەی کۆماری کوردستان لە مەهاباد کاری حیزبیو تێکۆشانی سیاسی کردووەو هەربۆیەش ساڵی ١٩٤٦ لەلایەن حیزبی دیموکراتەوە لەگەڵ چەند کەسی تر بۆ خوێندنی سەربازی، ماوەی یانزە مانگ ڕەوانەی یەکێتی سۆڤیەت کرا[٤٨].

ئەمەش دوای ئەوەبوو کاتێك قازی محەمەدو چەند کەسێکی دیکە لە ئەندامانی ڕێبەری (حدك) بۆ جاری دووەم لە ئەیلوولی ١٩٤٥ چوون بۆ باکۆ و لەوێ داوایان لە یەکێتی سۆڤیەت ئەوەبووە پشتیوانی لە کورد بکا، بۆیە (جەعفەر باقرۆڤ/ سەرۆك وەزیرانی ئەودەمی ئازەربایجانی یەکێتی سۆڤیەت) وێڕای چەند هاوکارییەك لە پێدانی چەك، بەڵێنیشی پێدابوون کە هەندێك لە لاوانی کوردستان بەرن بۆ یەکێتی سۆڤیەتو لە کاروباری سوپایی پەروەردەیان بکەن، تا لەدوارۆژدا بتوانن بەڕێوەبەری سوپای میللی کوردستان بەئەستۆ بگرن[٤٩]. ئەم بەڵێنەش جێبەجێ کراو لە نیسانی ١٩٤٦دا شەست لاوی کوردستان بۆ خوێندنی سەربازی نێردرانە باکۆی ئازەربایجانی یەکێتی سۆڤیەت[٥٠]. یەك لەو لاوانەش بلوریان بوو، کە لەوێ لەزانکۆی پیادە بەناوی (پێخودنی ئوچیلیشی/ Pekhodni Uchilishi)و لەبەشی (هاوەن) دەستی بەخوێندنو مەشقی سەربازی کردووە. هەرچەندە زۆری هەوڵداوە بۆ ئەوەی لەبەشی فڕۆکەوانی بخوێنێت، بەڵام ڕوسەکان گوێیان لەداواکەی نەگرتووەو لەبەشی هاوەن دایاننـاوەو بەشێوەیەکی خێراو چڕوپڕ وانەکانی: (مەشقی سەربازیو چەك ناسی)، (تاکتیکی شەڕ)و (تیۆری سیاسەت) یان پێ وتراوە. مامۆستاکانیان سەرجەمیان ئەفسەری سیاسیو ئەندامی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت بوون، کە باسی سیاسەتیان بۆ کردوونو لەمەڕ حکومەتەکانی سەرمایەداریو سیستەمی کۆلۆنیالیستیو ئیمپریالیستی دواونو چۆنیەتی سیستەمی سۆسیالیستیان بۆ شیکردوونەتەوە[٥١]. لەم بارەیەوە بلوریان دەڵێ: "منی گەنج بە هەموو وجودمەوە ئەو گوتنانەمان دەخستە نێو مێشکمو هەرچەند زۆر شارەزای ئەو سیستمانە نەبووم، بەڵام خۆم بەلایەنگری ئینترناسیۆنالی سۆسیالیستی دەزانی"[٥٢]. بەتەواوکردنی خوێندنی سەربازی لە باکۆ، بووە بە ئەفسەری یەك ئەستێرە[٥٣].

دوای تــەواوکردنی خوێنــدنی ڕاهێنــانی ســەربازی لــە ســۆڤیەتو بەرلــەوەی بگەڕێتــەوە بــۆ کوردســتان، هــەواڵی گەڕانــەوەی ســوپای ئێــران بــۆ کوردســتانو پاشەکشــەی ســوپای ســۆڤیەتو کۆتــاییو رووخــانی کۆمــاری کوردســتانی بیستووە(٥٤). بەم هەلومەرجە دژوارەش زۆر نیگەران بووەو بەهۆی ڕووداوەکانی کوردستان خواستی بووە لە سۆڤیەت بمینێتەوەو خوێندنی (ڕۆژهەڵاتناسی) بخوێنێ(٥٥)، بەڵام بێ خواستی خۆیان لە ئاداری ١٩٤٧دا پێیان ڕاگەیەندرا کە ڕەوانەی ئێران دەکرێنەوە(٥٦). بۆیە ساڵی ١٩٤٧ گەیشتەوە شاری مەهاباد(٥٧).

دوای گەڕانەوەی لە باکۆ بۆ مەهابادو پاش لە سێدارەدانی پێشەوا قازی محەمەدو هاوەڵانی لە (٣١ی ئاداری ١٩٤٧)دا، بلوریان دەچێتەوە شاری تاران بەمەبەستی درێژەدان بە خوێندن. سەرەتا هەوڵدەدات لە (شەهری رەی) تاران لە (دەبیرستانی بازرگانی) بخوێنێ، بەڵام وێڕای هەوڵی زۆری بەهۆی کوردبوونی وەرناگیرێ، پاشان بیر لەوەدەکاتەوە بچێتە زانکۆی ئەفسەری سوپای ئێران، بەڵام لەوێش بەهۆی پێشینەی خوێندنی سەربازی لە سۆڤیەتو رابردووی سیاسی، وەرگرتنی ڕەتدەکرێتەوە. لەو کاتەشدا باوکی کۆچی دوایی دەکات، بەمەش بڕیاری گەڕانەوە بۆ مەهاباد دەدات، تا دیسان خەباتو تێکۆشانی سیاسی دەست پێ بکاتەوە(٥٨).

بەشی دووەم:
تێکۆشانی سیاسی لەنێوان ساڵانی ١٩٤٨-١٩٧٨دا:

یەکەم: ڕۆڵی لە دامەزراندنەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك)-(١٩٤٨-١٩٥٨):

پاش تێکچوونی کۆماری کوردستان شتێك بەناوی ڕێکخستنەکانی حیزبی دیموکرات نەمابوو، بەڵام ساڵێك پاش لەسێدارەدانی قازی محەمەد، لاوانی ناوچەی مەهاباد چالاکیی سیاسییان دەست پێکردەوەو پێوەندییان پێکەوەگرتو یەکەم ڕێکخراوەکانی حیزبی دیموکراتیان زیندوو کردەوە[٥٩]. کاتێك کە لەماڵی بلوریان لەسەرەتای ئاداری ١٩٤٨ لەگەڵ (محەمەد شاپەسندی)، (قادری مەحمود زادە)و (عەزیزی فەرهادی)و چەند کەسی دیکە کۆبوونەوەیەك دەکەنو شانەی حیزبی دروست دەکەنەوەو بڕیاری زیندووکردنەوەی (حدك) دەدەن، سەرەتاش هەوڵ دەدەن یارمەتی بۆ چاپو بڵاوکردنەوە لە حیزبی تودە وەرگرن، تا هاوکارییان بکات بەیاننامەیەك بەزمانی کوردی چاپو بڵاوبکەنەوەو تێیدا بڵێن: "حیزبی دیموکرات نەمردووەو زیندووەو بۆ وەدەستهێنانی ئامانجەکانی گەلی کورد درێژە بەخەبات دەدات"[٦٠]، بەڵام ئەوان ڕەتی دەکەنەوە[٦١]. پاش ئەوەی لە حیزبی تودە نائومێد دەبن، بلوریانو محەمەدی شاپەسندی لە ٢١ی ئاداری ١٩٤٨، دەچن بۆ باشووری کوردستان تا یارمەتیو هاوکاری لە پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ك) وەرگرن[٦٢].

لەباشووری کوردستانو لەشاری سلێمانی دەچنە لای (شێخ لەتیف ١٩١٧-١٩٧٢) کوڕی شێخ مەحمودو ئەویش دەیاننێرێ بۆ (گوندی سیتەك[٦٣])و لەوێ نیشتەجێ دەبن، لەوێش لەگەڵ (حەسەنی قزڵجی)و (عەبدولرەحمانی زەبیحی) شاد دەبنەوەو مەسەلەی هاوکاری بۆ زیندووکردنەوەی (حدکا) باس دەکەن، پاشان بەهۆی هاوکاریو کارئاسانی شێخ لەتیف چاپخانەیەك دروست دەکەنو بڕیاردەدەن گۆڤارێك بەناوی (ڕێگا) چاپو بڵاوبکەنەوە لەژێر ناوی (ئۆرگانی کۆمەڵەی ژیانی کورد)[٦٤] . لەم بارەشەوە بلوریان دەڵێت: "هۆی ئەوەی کە لەو قۆناغەدا ڕۆژنامەی کوردستانمان دەرنەکرد و ڕێگامان بۆ ئەو قۆناغە هەڵبژاردو ناوی ئۆرگانی کۆمەڵەی ژیانی کوردمان لەسەر دانا، ئەوە بوو کە دوژمن وریا

نەبێتەوەو دیسان دژی کۆنە دیموکراتەکان رانەپەڕێو خەڵك تووشی گێروگرفت نەکا. رامان ئەوە بوو، کە پاش بەردەوامبوونی خەبات ئینجا بگەڕێینەوە سەر کوردستان (مەبەستی ڕۆژنامەی کوردستان/ ئۆرگانی حدك)و ئەو چاپ بکەینەوەو لەناوی حیزبی دیموکراتیش کەڵك وەرگرین"[٦٥].

گۆڤاری (ڕێگا) لە پایزی ١٩٤٨ چاپکراو، تێیدا بلوریان وتارێکی بەزمانی کوردی بەنازناوی "تەیمور" نووسیوە[٦٦]. دوای چاپکردنیشی بەیارمەتی "هەمزە عەبدوڵلا١٩٠٤-١٩٩٨" (سکرتێری ئەوکاتی پارتی) گەڕایەوە مەهاباد[٦٧]، لە ٢١ی تشرینی یەکەمی ١٩٤٨دا[٦٨]. بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری (ڕێگا) لەسەرەتای زستانی ١٩٤٨دا لەناوچەی موکریان بەگشتیو شاری مەهاباد بەتایبەتی، بوو بەهۆی بەئاگاهێنانەوەی دەزگاکانی ئاسایشو پۆلیس، کە دەستیانکرد بەڕەشبگیری خەڵكو لێپرسینەوەیان[٦٩]. لەوشاڵاوی گرتنەشدا بلوریانو چەند هاوڕێو هاوبیرێکی دەستگیرکرانو دووچاری لێپرسینەوەو ئازارو ئەشکەنجە بوونەوە[٧٠]، چونکە گۆڤاری (ڕێگا) درێژەپێدانی خەباتی حیزبی دیموکراتی لەبەرچاو بوو وخەڵکی بەرەو تێکۆشان هان دەدا، دەرچوونی (ڕێگا) شوێنێکی باشی لەسەر لاوانی کورد دانا[٧١]. کە بەهۆیەوە کادیرە چالاکەکانی حدك توانییان بانگەشە بۆ هزری ئازادیخوازییان بکەن لە نێو جەماوەری کورد لە کوردستاندا[٧٢].

هەرچەندە بلوریان لەقۆناغی یەکەمی دادگاییکردنیدا بە سێ ساڵ زیندانی کردن حوکمدرابوو، بەڵام دوای شەش مانگ مانەوەی لەزیندانو بەهاوکاری (رەحمەتی شافعی)، کە ئاشناو دۆستی (سەرهەنگ ئەمیر دیوانی) سەرۆکی دادگابوو، لەقۆناغی دووەمی دادگاییو پێداچوونەوە بە حوکمەکەی ئازادکرا[٧٣]. بەڵام زۆری نەخایاند چالاکییەکانی (حدك) ڕاوەستا، ئەمەش لەئەنجامی ئەو چاودێرییە توندانەی کە دەسەڵاتی شا خستیە سەر کوردستان دوابەدوای هەوڵی کوشتنی شا لە زانکۆی تاران لە شوباتی ١٩٤٩دا، هەروەها دەستیانکرد بەڕاوەدوونانی ئەندامانی حدكو ژمارەیەکیان دەستگیرکردن[٧٤]. ئەمەش کاریگەری هەبوو لەسەر بلوریانو جارێکی دیکە دەستگیرکرایەوە، هەرچەندە ماوەیەکی کەم بوو لە زیندان ئازادکرابوو، بەڵام هەوڵی کوشتنی شا لەلایەکو

لەلایەکی دیکەش بەهۆی ئەوەی ناوی بۆ سەربازی لە سوپای ئێران داواکراوبوو، ڕادەستی سەربازخانە کراو ماوەیەك لەسەربازخانەی مەهاباد بوو، پاشان گوازرایەوە بۆ سەربازخانەی سەردەشت. لەوێش بەتاوانی بوونی پەیوەندی لەگەڵ عەشایری ناوچەکە، ڕەوانەی زیندانی سەربازخانەی مەهابادو پاشان زیندانی سەربازخانەی تەورێزو سەرەنجام لەزیندانی سەربازخانەی ورمێ نزیك بەساڵێك (١٩٤٩-١٩٥٠) زیندانی کرا، پاشان بەرگەی تەواوکردنی سەربازی پێ دراو لە پوشپەڕی ١٩٥٠دا ئازادکرایەوە[٧٥]. بەڵام بەتوندی خرایە ژێر چاودێری حکومەتەوە، بۆیە بەناچاری بڕیاری چوونەوە بۆ سۆڤیەت دەدات، بەڵام لەسەر سنووری ئێران-سۆڤیەت (بیلەسەواری ئەردەوێل) لەلایەن ژاندارمەری دەستگیرکرایەوە[٧٦]، بۆ ماوەی شەش مانگ لە تاران زیندانی کرا، بەڵام دوای مانگرتنی لە خواردن ئازادکرا[٧٧]. دوای ئەوە گەڕایەوە بۆ مەهابادو لەگەڵ چەند کەسێکی دیکە: (ڕەحیمی سوڵتانیان، کەریمی وەیسی، ڕەحیمی خەرازی، عەزیزی حیسامیو عەبدوڵڵای ئیسحاقی)، لە کۆمیتەی (حدکا) لە شاری مەهاباد درێژەیان بەخەباتو تێکۆشانی سیاسی داوە[٧٨]. لەنێو ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکراتدا، بلوریان بەرپرسی پەیوەندی لەگەڵ شارەکانی سەردەشت و سنە بووە[٧٩].

بلوریان وەکو ئەندامی ڕێبەری (حدك) کاروچالاکییە سیاسییەکانی لەوقۆناغدا بریتی بوون لەوەی کە چالاکانە بەشداری خۆپیشاندان و ڕووداوەکانی قۆناغی دەسەڵاتداریەتی مصدق لە (١٩٥١-١٩٥٣)دا کردووە، بۆ وێنە: ساڵی ١٩٥١ بەبۆنەی خۆماڵیکردنی نەوتی ئێران خۆپیشاندانێکیان لە شاری مەهاباد ڕێکخستووە[٨٠]. هەروەها لە ١ی ئایاری ١٩٥٢دا بە بۆنەی جەژنی کرێکاران کۆبوونەوەیەکی نیوە ئاشکراو نهێنییان لە مەهاباد پێکهێناو تیایدا باسی ڕۆژی جیهانی کرێکاران و مەسەلەی دەستتێوەردانی بەریتانیا لە کاروباری ناوخۆی ئێرانو مافی زەحمەتکێشان قسەیان بۆ ئامادەبووان کردووە. پاش خۆپیشاندانیان بۆ خۆماڵیکردنی نەوت، ئەوە یەکەم کۆبوونەوەی سیاسی ئەوان بوو، کە دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان بەڕێوەچوو[٨١]. جگە لەمانەش ڕۆڵی بینیوە بۆ دەستەبەرکردنی مافی جووتیاران لە ڕاپەڕینی جووتیارانی ناوچەی بۆکان لەساڵی ١٩٥٢دا[٨٢]. چالاکانەش بەشداری لە ڕاپرسی ١٩٥٣ بۆ

هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمانی ئێران (مەجلیسی شازدە)دا کردووە، ئەوکاتە بەرپرسی ڕێکخراوی ژنان بووە لە مەهاباد، کە بۆیەکەم جاربوو ژنان، هەرچەندە مافی دەنگدانیشیان نەبووە، بەڵام چالاکانە بەشداری خۆپیشاندانی مەهابادیان لە ١٩٥٣دا کردووە بۆ پشتیوانی لە دەنگدان بە بەڵێ لە راپرسی هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمانی ئێراندا[٨٣]. سەبارەت بەم قۆناغەی تێکۆشانی سیاسیی بلوریان، کریس کۆچێرا نووسیوێتی: "لەساڵی ١٩٥١دا مصدق دەسەڵاتی گرتەدەست، حیزبی دیموکراتی کوردستان سوودی لە کەش و هەوای تا رادەیەك ئازادی ئەو سەردەمەی ئێران وەرگرت و بەرێبەری عەزیز یوسفی و غەنی بلوریان هەندێك بووژایەوەو رەونەقی پەیداکردەوە"[٨٤].

بلوریان لەساڵی ١٩٥١ بەدواوە لەرێی هاوکاریو پەیوەندی پێوەگرتن بە حیزبی تودەوە لەگەڵیان ئاشنابووە، کە حیزبی تودە لەرێی ناردنی کادیری باڵا بۆ کوردستان بۆ رێنماییو هاوکاریکردنی رێبەرایەتی حیزبی دیموکرات هاوکاریکردوون[٨٥]. بۆیە لە هەڵبژاردنی (مەجلیسی حەڤدە)ی پەرلەمانی ئێراندا، کادیرەکانی حدك ڕۆڵی گرنگیان بۆ سەرخستنی نوێنەری حیزبی تودە لە مەهاباد، کە (سارمەدینی سادق وەزیری) بوو گێڕا، چونکە ئەوکات حیزبی دیموکرات تێکۆشانی ئاشکرای نەبوو و نەیدەتوانی پاڵێوراوی فەرمی هەبێ، بەڵام سارمەدینی سادق وەزیری بەکردەوە پاڵێوراوی حدك بوو[٨٦]، لەو پێناوەشدابوو کە بلوریان بڕیاری دامەزراندنی ڕێکخراوێك بەناوی (ڕێکخراوی پارێزەرانی بەرگرب کردن لە ئازادیی هەڵبژاردن) یان ڕاگەیاندو لەژێر فەرمانو بڕیارەکانی مصدق دا، توانییان ڕەزامەندی فەرمانداری مەهاباد بۆ ئەم مەبەستە بەدەست بهێنن[٨٧]. هەرچەندە لەو هەڵبژاردنەدا ئەندامو لایەنگرانی حدك لە مەهاباد ٨٠ بۆ ٩٠٪ی دەنگەکانیان بەدەست هێنا، بەڵام دەسەڵاتدارانی ناوەند ئەنجامەکانی ئەم هەڵبژاردنەیان هەڵوەشاندەوەو نوێنەرێکیان لە تارانەوە دیاریکرد بۆ مەهاباد[٨٨].

بەهۆی ئەو بارودۆخە سیاسییەی لە ئێراندا هاتبووە ئاراوە، بەتایبەتی ساڵی ١٩٥٣ کاتێك شا هەڵات و ئێرانی جێهێشت، لە شارەکانی مەهاباد، سەردەشت، سەقز و نەغەدە و ناوچەکانی دیکەی کوردستان خۆنیشاندانی شادومانی خەڵك کراو رێبەرایەتی حدك و ڕێکخستنەکانیان ڕۆڵی گرنگیان تێدا بینین. هێمن

موکریانی شاعیر لەوکاتەدا بوو شیعرە بەناوبانگەکەی خوێندەوە:"دەبڕۆ ئەی شاهی خاین بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ"[٨٩]. بەڵام ئەم بارودۆخە زۆری نەخایاند، بەهۆی کودەتای (١٩ی ئابی ١٩٥٣)، کە بووە هۆی ڕووخانی حکومەتی مصدقو گەڕانەوەی شا بۆسەر دەسەڵات، ژیانی سیاسی چووە بارێکی تەواو نهێنی[٩٠]، هەربۆیەش بلوریان بۆ خۆپارێزیی زیاتر لەگەڵ چەند کادیرێکی دیکەی حیزبی، شاری مەهابادی جێهێشتو چوو بۆ ناوچەی مەنگوڕان. بەم جۆرە نزیك بە دوو ساڵ لە ناوچەکانی مەنگوڕ، گەورك، سوسینایەتیو دەوروبەری بانە درێژەی بەکارو خەباتی حیزبی داوە[٩١]. هەر لەوماوەیەدا بلوریان (١٩٥٣) بە نوێنەرایەتی (حدك) چووە بۆ باشووری کوردستانو یارمەتی ماددی لە پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ك) وەرگرتووەو بۆ ڕێبەرایەتی حیزبی ناردووە[٩٢].

لەو قۆناغە نهێنییەی خەباتدا، بلوریان لەگەڵ قاسملوو، عەزیز یوسفی و سەدیقی هەنجیری ئازەر بیر لە چاپکردنەوەی خولی دووەمی ڕۆژنامەی (کوردستان) دەکەنەوە، کە یەکەم ژمارەیان لە تەوریز لە ٢٥ی نیسانی ١٩٥٤دا بڵاوکردەوە[٩٣]. بلوریان بەزمانی کوردی وتاری تێدا نووسیوەو وتارە فارسییەکانیشی کردووە بە کوردی[٩٤]. هەرچەندە پاش کودەتای ٢٨ی گەلاوێژ (١٩ی ئابی ١٩٥٣) زۆربەی ڕێبەرانو ئەندامانی حدك گیران، بەڵام دەبینین دوای ئەم ڕووداوەو بەکەمتر لەساڵێك، خەباتو تێکۆشانی کادیرەکانی پتەوتر و ڕێکوپێکتر بووە. بۆیەکەم جاربوو پاش ڕووخانی کۆماری کوردستان ڕۆژنامەی (کوردستان) (ئۆرگانی ناوەندی حدك) بەنهێنی دەرچوو و لە سەرانسەری کوردستاندا بڵاوکرایەوە[٩٥]. لەڕاستیدا ڕۆژنامەی (کوردستان) لەم قۆناغەدا وەکو ئۆرگانی حدك (پێنج[٩٦]) ژمارەی لێ چاپو بڵاوکرایەوە، بەڵام بەهۆی ئاشکرابوونو گیرانی چاپخانەی فرقەی دیموکرات ڕۆژنامەی (کوردستان)یش لەساڵی ١٩٥٤ وەستا[٩٧].

دوای ئەم ڕووداوانە ڕێبەرانی (حدك) کۆمیتەیەکی ڕێکخستنیان بەناوی کۆمیتەی کوردستان پێکهێناو لەناوچەی سنەش ڕێکخراوەکانی حیزبیان دامەزراند[٩٨]. هەروەها بلوریان لەگەڵ ڕێبەرانی دیکەی حدك لەنیوەی دووەمی بەهاری ١٩٥٥ لەناوچەی سەری مەیدان (مەهاباد)، بە بەشداری ژمارەیەك ئەندامی

حیزبی، کۆنفرانسی یەکەمی حدك–یان بەست، کە تیایدا جگە لە بڕیاری پچڕاندنی پەیوەندی ڕێکخستنیان لەگەڵ حیزبی تودە[٩٩]، ڕێبەرایەتییەکی پێنج کەسیش بۆ بەڕێوەبردنی حدك پێکهێنرا، کە بلوریان یەکێکیان بوو[١٠٠]. دوای ئەمە لە ئابی ١٩٥٥دا لەجێی ئەحمەد تۆفیق ئەرکی بەرپرسیاریەتی کۆمیتەی (حدك)ی لەشاری سنە وەرگرتووە، لەوێش بەنازناوی نهێنی "موحسینی پەرتەوی" خۆی ناساندووەو تێکۆشانی سیاسی درێژە پێداوە[١٠١]. بەڵام دوای ماوەیەکی کەم لە مانەوەی لە سنە، ئێوارەی ڕۆژی شەممە (٢٢ی تشرینی یەکەمی١٩٥٥) دەستگیر کراو دوای شەش مانگ زیندانیکردنی لەوێ، گواستراوە بۆ زیندانی شاری مەهاباد. لەوێش سەرەتا تووشی ئازاردانو ناخۆشی زۆر بۆوەو نزیك بە ساڵێك لە زیندانی دژبانی مەهابادو زیندانی سەربازخانەی مەهاباد بەدەستو پێ زنجیرکراوی مایەوە. پاشان لە دادگادا بە سێ ساڵ زیندانی مەحکوم کراو ڕەوانەی زیندانی تەورێز کراوە تا لە ٨ی تشرینی یەکەمی١٩٥٨ ئازادکرا، بەڵام بەو مەرجەی لە شاری مەهاباد نەچێتە دەرەوەو هاتوچۆی شوێنانی دی نەکات[١٠٢].

لەڕاستیدا لەم کاتەدابوو کە شۆڕشی ١٤ی تەمموزی ١٩٥٨ لە عێراق ڕوویداو بووە هۆی هاتنە سەرکاری دەسەڵاتی کۆماریو گۆڕانی گەورە لە عێراقدا، هاوکات کاریگەری ئەرێنی کردە سەر خەباتی ئازادیخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، بەجۆرێك کە ڕادیۆو ڕۆژنامەکانی عێراق بە ئاشکرا خەڵکی ئێرانو بەتایبەت کوردیان بۆ ڕاپەڕین بەدژی دەسەڵاتی شا هان دەدا، کە ئەمەش زەمینەی خەباتو تێکۆشانی سیاسی زیاتری بۆ ڕێکخستنەکانی حدك پێکهێنا. ئەوە جگە لەوەی عێراق ببوو بە پەناگە بۆ تێکۆشەرانی حدكو کە هەرکاتێك هەستیان بەمەترسی گیران کردبایە، پەنایان دەبردە بەرباشووری کوردستانو لە عێراق داڵدە دەدران[١٠٣].

بۆیە بلوریان دوای ئازادبوونی لە زیندان لە ساڵی ١٩٥٨ تا ساڵی ١٩٥٩ زۆر بەنهێنی کاری حیزبی دەست پێکردەوە[١٠٤]، بەڵام بۆ ئەوەی بتوانێ بچێتە دەرەوەی شاری مەهابادو درێژە بەکاری سیاسیو حیزبی بدات، کاری "چێودار"ی هەڵبژارد، هەم بۆ بژێویی ژیانو هەمیش تا بەهۆیەوە بتوانێت بچێتە دەرەوەی شاری مەهابادو بەناوی چێوداریو کڕینی (وڵاغ)، کاری حیزبیو سیاسی

خۆشی ئەنجام بدات(١٠٥). هەرچەندە لەو ماوەیەدا سووربووە بە درێژەدان بەکارو تێکۆشانی سیاسی، بەڵام ئەو ماوەیەش زۆر ناخایەنێ و جارێکی تر دەستگیر دەکرێتەوە و بۆ ماوەی نزیك بە بیست ساڵ لەزینداندا مایەوە.

دووەم: قۆناغی ژیانی زیندانی سیاسی (لەپایزی ١٩٥٩ تا پایزی ١٩٧٨):

لەنێوان ساڵانی ١٩٤٨ بۆ ١٩٥٨ چەندین جار لەلایەن حکومەتی ئێران دەستگیرکراوەو ئازادبووە(١٠٦)، لەم دە ساڵەشدا ئازارو مەینەتی زۆری چەشت، هەر لە دوورخستنەوەی لە کەسوکاری تا ئەشکەنجەدانو سووکایەتی پێکردنی لەلایەن دەزگاکانی ئاسایشو پۆلیس، کە هیچ کام لەوانەش ئەویان لە کاری حیزبیو تێکۆشانی سیاسی دوورنەخستەوە، بەڵام دوای ئاشکرابوونی ڕێکخستنەکانی حیزبی تودە، لەلایەن ساواکەوە هەڵمەتێکی گیرانی سەرتاسەری کادیرو ئەندامانی حدك لە ساڵی ١٩٥٩دا دەستی پێکردو سەرەنجام ژمارەیەکی زۆریان لێگرتن(١٠٧)، کە لەڕاستیشدا هۆی سەرەکی ئاشکرابوونی ڕێکخستنەکانی حدك گیرانی کادیرێکیان بوو بەناوی (سمایلی قاسملوو)، کە بەدوای گیرانی دانی بەهەموو نهێنییەکانی حیزبی دیموکراتدا هێنابوو بۆ دەزگای ساواك، بەم هۆیەشەوە بوو کە لە پایزی ١٩٥٩دا نزیکەی سەدو سی کەس لە زۆربەی شوێنەکانی کوردستان گیران(١٠٨). لەو هەڵمەتی گیرانەشدا بلوریان لە شاری مەهاباد لەشەوی ٢/٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٥٩دا دەستگیرکرایەوە(١٠٩)، پاشان دوای چوار ڕۆژ گوازرایەوە بۆ زیندانی تەورێز(١١٠). لەوێش ئەشکەنجەی زۆری دراو هۆکەشی لەبەرئەوەبوو، کە لێیان دەویست بنووسێ ئەو هەر لە باکۆ کە گەڕاوەتەوە، بۆ جاسووسی هاتۆتەوە، بەڵام ئەو بەردەوام ئەو تۆمەتەی ڕەتکردۆتەوە(١١١). بەمەش سەرەتای خولێکی تر لە مەینەتیو ناخۆشییەکانی دەستی پێکرد بەتایبەتی بەماوەیەکی کەمی دوای زیندانیکردنی هەواڵی لەدایکبوونی دووکچە دووانەکەی پێدەدەنو لەسەر ڕاسپاردەی خۆی ناویان لێ دەنرێ (هێرۆ و نەشمیل). بەم بارودۆخەشەوە لەزیندانی تەورێز گوازرایەوە بۆ زیندانی "قزل قەلعە/ قەڵای سوور" لە تاران. دوای ماوەیەك لەوێش گوازرایەوە بۆ

زینــدانی "دیــژبان"و لــە دادگایــەکی ســەربازی و رواڵەتیــدا[١١٢]، بــەتاوانی زیندووکردنەوەی (حدکا)[١١٣]، فەرمانی لەسێدارەدانی بۆ دەرکرا[١١٤].

هــەواڵی زینــدانیکردنو دەرچــوونی فــەرمانی لــە ســێدارەدان بــۆ بلوریــانو هاوڕێکـانی گەیشـتەوە ڕێبەرایـەتی حـدك لـە باشـووری کوردسـتان، کـە عەبـدوڵڵا ئیسـحاقی "ئەحمــەد تۆفیــق" ڕێبەرایــەتی دەکــردو لــەوێش هەوڵیانــدا لەگــەڵ ڕێکخراوی لێبووردنی گشتی زیندانیانی جیهـانیو هـەروەها دەنگدانـەوەی هـەواڵی ئەو زیندانییانە لە بەشی کـوردی ڕادیـۆی بەغـداو ڕادیـۆی پـەیکی حیزبـی تـودەی ئێـران، بـووە هـۆی دەربڕینــی نـاڕەزایی و خۆنیشـاندانی کـوردان لـە باشـووری کوردستانو چەند شارێکی ئەوروپا، کە کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لـە ئـەوروپا- لقـی مۆسـکۆ نامەیـەکی ناڕەزایـەتی بـە ڕێگـای باڵیۆزخانـەی ئێـران لـە مۆسـکۆ ئاراسـتەی حکومــەتی ئێــران کــرد[١١٥]. لــە بەڵگەنامــەکانی ســاواك ئامــاژە بــە یادداشتێکی (حدکا) کـراوە و لـە بەشـێکیدا هـاتووە: "دەفتـەری سیاسـی حیزبـی دیموکراتی کوردستان داوا لە هاونیشتیمانیان دەکات کە دەنگی ناڕەزایەتی خۆیان لە دژی ئەم هێرشـانە بۆسـەر میللـەتی کـورد دەربـبڕن تـا حـوکمی لەسـێدارەدانی ئەوانە جێبەجێ نەکرێ، چـونکە ئـەوە ئـەرکێکی نیشـتیمانییە،...، داوا لەهـەموو ئازادیخوازانی جیهان دەکات کە پشتیوانیان بکەن و حکومەتی ئێـران ناچـاربکرێت ئەم بڕیارە هەڵوەشێنێتەوە"[١١٦].

لێرەدا پێویستە هەڵوێستی جوامێرانەی خەڵکی شاری سلێمانی بخەینـەڕوو، کە دەنگی ناڕەزاییيان بەرزبۆوەو لەشـێوەی بیرخـەرەوەو یادداشـتنامەدا چـەندین واژۆیــان کــۆکردەوەو ڕەوانــەی ئێــرانو دەزگــا فــەرمیو دەوڵەتییــەکان کــرا[١١٧]. هەرلـەوێش حەمـە سـاڵح دیـلان لـە سـاڵی ١٩٦٠دا شـیعرێکی سـۆز ئـامێزی لـەژێر ناونیشـانی: (بـۆ گیـانی غـەنی بلوریـان) بڵاوکـردەوە، کـە لـە کۆتـا کۆپلەیـدا هاتووە:[١١٨]

ئاسوودە بن، زەبری زیندان — هەڵواسین و پەت بۆ خنکان
تەوژمی خەبات لەق ناکا — هێزی تێکۆشان شەق ناکا
ئاسوودە بن، بە کوشتن بێ وەیا مردن — ڕیشەی کورد قەد نایە لەبن

هەموو ئەوانەش کاریگەری خۆیان کردو بڕیاری لە سێدارەدانیان جێبەجێ نەکرا، هەم بەهۆی بەرپابوونی جموجوولێکی بەرفراوان لەدەرەوەی ئێرانو هەمیش پشتیوانی کارای ڕای گشتی جیهانی بە دژی ئەم بڕیارە[١١٩]، دوای مانەوەی نزیك بە شەش مانگ لەو بارودۆخە دەروونیو نا سەقامگیرییەدا، لەنێوان ڕاگرتنی فەرمانی لەسێدارەدانو چاوەڕوانی چارەنووسێکی نادیار، دواجار بە بۆنەی لەدایکبوونی (ڕەزا)ی کوڕی یەکەمی محەمەد ڕەزا شا لە ڕۆژی سێشەممە ٢٩ی تشرینی دووەمی ١٩٦٠، شا حوکمی لە سێدارەدانی ئەوانی هەڵوەشاندنەوە[١٢٠]. بەم جۆرە بەرلێبووردن کەوتو حوکمەکەی بوو بە زیندانی هەتاهەتایی[١٢١].

لەڕاستیدا ڕاگرتنی فەرمانی لەسێدارەدانی بلوریان، لەلایەك هەوڵی کوردان لە باشوورو ئەورووپاو لەلایەکی دیکەشەوە هەروەك لە بەڵگەنامەکانی ساواکدا ئاماژەی بۆ کراوە، کە لەژێر گوشاری سیاسی سەرکردایەتی (حدکا)و بە پشتیوانی مستەفا بارزانی بەدەرکردنی بەیاننامەو ئاگادارکردنەوەی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی سەبارەت بە زیندانیانی سیاسیی کوردو ڕەوشی مافی مرۆڤ لە ئێراندا، بلوریانو بەشێك لەزیندانیانی سیاسی دیکە حوکمی لەسێدارەدانیان بە زیندانیکردنی هەتاهەتایی بۆ گۆڕین[١٢٢]. ئەم بڕیارەش لە ڕۆژی ٣٠ی تشرینی دووەمی ١٩٦٠ لە وتووێژی بەرپرسانی ئێرانی لە ڕۆژنامەکاندا ڕاگەیەندرا، کە بە بۆنەی لەدایکبوونی شازادە "ڕەزا پەهلەوی" سێ زیندانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا، کە مەحکوم بە ئیعدام بوون، پلەیەکیان بەخشین پێدراو ئیعدام ناکرێن، ئەو سێ کەسەش: (بلوریان، عەزیزی یوسفیو رەحمەتی شەریعەتی) بوون[١٢٣]. لەم بارەیەوە عەبدوڵڵا حەسەن زادە نووسیویێتی:"لەو هاوڕێیانەی ئێمە عەزیزی یوسفی (مەهاباد)، غەنی بلوریان (مەهاباد)و رەحمەتی شەریعەتی (سنە) بە ئیعدام مەحکووم کرابوونو چەند مانگیش لەژێر ئەو حوکمەدا مانەوە،...، شا ویستی بەدوژمنایەتی لەگەڵ قاسمو نەك بەدۆستایەتی لەگەڵ کورد دەست باوێتە نێو بزووتنەوەی کوردی عێراق. بۆیە لەحاڵێکدا ئەو دەیەویست خۆی وەك دۆستی کوردەکانی عێراق لە قەڵەم بدا، نەدەکرا لەنێوخۆی وڵاتدا (مەبەستی ئێرانە) تێکۆشەرانی کورد ئیعدام بکا.

ئەوەبوو کە عفو ملوکانە بۆ ئەو هاوڕێیانە دەرچوو و حوکمەکەیان لە ئیعدامەوە کرا بە حەپسی ئەبەد"[١٢٤] .

بلوریان ئەو ماوەیەی کە لەزیندانی دژبانی تاران بوو، ئاشنایەتی لەگەڵ چەند کەسایەتییەکی سیاسی پەیداکرد، کە یەکێك لەوانە داریووش فروهەر(١٩٢٨-١٩٩٨) بوو، کە فروهەر بەهۆی ئەوەی ڕادیۆی هەبووە لە زیندان، ئەوانی لە هەواڵەکانی ناوخۆو دەرەوەی ئێران ئاگادارکردۆتەوەو یارمەتی داون. هەرچەندە فروهەر پان ئێرانیست بوو، حیزبێکی بەناوی (حیزبی میللەتی ئێران) هەبوو، بەڵام لە زینداندا پەیوەندی لەگەڵ بلوریانو هاوڕێکانی باش بووە[١٢٥].

بلوریان لەماوەی زیندانیبوونیدا، چەندین جار بۆ زیندانەکانی دیکەی ئێران گوازراوەتەوە، هەر سێ ڕۆژ بەدوای ڕاگەیاندنی بەخشینی لە سێدارەدان، گواسترایەوە بۆ زیندانی "قەسر"، کە قەسری قاجاریشیان پێدەگوت، چونکە پێشتر کۆشکی پادشاکانی قاجار بووەو ڕەزا شا (١٩٢٥-١٩٤١) لە ساڵی ١٩٢٥دا کردبووی بە زیندان[١٢٦]. دواتر لە ساڵی ١٩٦٢دا لەگەڵ هەریەك لە: (عەزیزی یوسفی، جەلیل گادانی) گواستراونەتەوە بۆ زیندانی "برازجان"و مەینەتیو ناڕەحەتی زۆریان لێی چەشتووە[١٢٧]. لەم بارەیەوە گادانی دەڵێ: "زیندانی برازجان کرابوو بە شوێنی دوورخراوە سیاسییەکان، چەند زیندانییەکی وەك سەفەرخانی قارەمانیو حوسێن فروهەرو مهندس عەباس گرمانو چەند ئەفسەری ڕێکخراوی نیزامی حیزبی تودە بۆ قەڵای برازجان ڕاگوێزرانو ئێمەشیان لە ساڵی ١٩٦٢ لە قەسرڕا بۆ ئەوێ دوورخستەوە"[١٢٨].

بلوریان کە بۆ ماوەی نزیك بە پێنج ساڵ لە زیندانی برازجان مایەوە، ساڵی جارێك مافی دیتنی بنەماڵەکەی هەبووە، ئەویش بەهۆی دووری ڕێگاو خەرجیو گرانی ژیانەوە، خێزانی بلوریان لەماوەی ئەو پێنج ساڵەدا تەنیا یەك جار لەساڵی ١٩٦٤دا دیدەنییان کردووە[١٢٩]، پاشان بەهۆی نەخۆشییەوە لە ساڵی ١٩٦٧دا گەڕاندیانەوە بۆ زیندانی تاران[١٣٠] . بۆیە گەڕاندنەوەی بۆ تاران تا ڕادەیەك لە رووی دەروونییەوە ئارامی پێ بەخشیوە. تەنانەت لە زیندانی تاران، وێڕای ناسینی چەند کادیرێکی دیاری حیزبی تودە و ئاشنابوونی پێیان، هاوکات سەرقاڵی خوێندنەوەو خەریکی دانانی فەرهەنگێکی زمانی کوردی بووە، کە

نزیکەی پانزە هەزار وشەی لە زاراوەکانی کوردی کۆکردبۆوە، بەڵام وەك خۆی دەڵێت تێدا چووە[١٣١]. جەلیل گادانی کە چەند ساڵێك لەزیندانەکانی حکومەتی شای ئێران لەگەڵ بلوریان دابووە، سەبارەت بەو هەوڵەی بلوریان دەڵێ: "من لەبیرمە لە بەندینخانەی قەسرێ بڕیاربوو بەهاوکاری هەموو لایەك فەرهەنگێك لە هەموو راوێژەکانی زمانی کوردی ئامادەبکەین، پێشنیازەکەش هی من بوو، بەڵام فیدای ناتەبایی بوو، سەری نەگرت. ئەو (مەبەستی بلوریانە) نەتەنیا حەوسەڵەی ئەوکارەی نەبوو، لەخوێندنی زمانیش زۆر کوڵ بوو، لەڕاستیدا حەوسەڵەی کارو خوێندنی نەبوو، بەڵام قسەکردنی زۆر پێ خۆش بوو"[١٣٢]. وێڕای ئەم بۆچوونەی گادانی، بەڵام پێمان وایە کە دەشێ بلوریان دواترو بەتەنیا بیری لەوەها کارێك کردبێتەوە.

لەڕاستیدا وێڕای هەموو ناخۆشیو ئازارەکانی بلوریان لەنێو زیندانەکاندا، هاوکات ناکۆکییە ناوخۆییەکانی حدکایان لەگەڵ خۆیاندا گواستبۆوە زیندانو لەزیندانیشدا زۆربەی کات لەگەڵ یەکتری ناکۆكو ناتەبا بوون. ئەو ناکۆکییانەش لەسەرەتادا لەزیندانەکانی دژبانی تارانو دوایە لە قەسری قاجار لەنێو زیندانییانی مەهابادیدا سەری هەڵدا. لەلایەك غەنی بلوریانو عەزیزی یوسفی چەپ بوونو زۆر توند بوون. لەلایەکی دیکەش دکتۆر مەولەوی بووە، کە هەستی ناسیۆنالیستی زۆر توند بوو، لەهەمان کاتدا دژی سۆسیالیزم و چەپگەرایی بوو. کە ئەو ململانێیەش کاریگەری کردبووە سەر کادیرەکانی دیکەی حدکا[١٣٣]. هەروەها بڕیارەکانی سەرکردایەتی حدکا لە باشووری کوردستان دیسان بۆ ئەو بوون بەمایەی ناڕەحەتیو ئازار، بۆ وێنە: ڕێبەرایەتی حدکا لە کۆنگرەی دووەمی، کە لە (گوندی سوونێ)ی باشووری کوردستان لە ١٩ی تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٦٤دا بەسترا، ئەویان وەکو ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی هەڵبژاردبوو[١٣٤]، بەڵام ئەوە بووە هۆی ئازاردانی لە زیندانو دوای ئەوە بۆماوەی چەندین ساڵ ڕێگەیان بە خێزانەکەی نەدا چاویان پێی بکەوێو سەردانی بکەن. جگە لەوەش لە ساڵی ١٩٧٠دا لە زیندانی تاران گوازرایەوە بۆ زیندانی عادل ئاباد (عادل ئاوا)ی شیرازو تا پایزی ساڵی ١٩٧٨و ئازادکرانی لەوێ مایەوە[١٣٥].

بلوریان لەساڵی ١٩٥٩ەوە تا ئازادکرانی لە ١٩٧٨، نزیکەی بیست ساڵی لەزینداندا بەسەر بردووە[١٣٦]. لەو ماوەیە زۆرەی زیندانیشدا بەخۆڕاگریو دڵسۆزی بۆ ڕێبازەکەی، بوو بە نیشانەی ئازادیخوازی لە مێژووی جووڵانەوەی ئازادیخوازی کوردستاندا. هەرچەندە لە بەڵگەنامەکانی ساواکدا هاتووە، کە بلوریان لەماوەی زیندانیبوونیدا لە رابردووی خۆی پاشگەزبۆتەوەو هەموو هاوکارییەکی بۆ دەزگای ساواك دەربڕیوە و ئامادەیی فیداکاری هەبووە بۆ شا[١٣٧]. بەڵام جگە لەمە هیچ بەڵگەیەکی تر نییە ئەوە بخاتە روو، کە بلوریان پاشگەزبوونەوەی خۆی بۆ ساواك دەربڕیبێت، بەڵکو بەپێچەوانەوە سووربوونی ئەو لەسەر درێژەدانی بەخەباتی سیاسی، ئەوی لەزینداندا بۆ ماوەی بیست ساڵ هێشتەوە. تا ئازادکردنی لە زیندانو گەڕانەوەی بۆ کوردستان لە ساڵی ١٩٧٨ بوو بەخاڵی وەرچەرخان لەمێژووی تێکۆشانی سیاسی بلوریان لەلایەكو بزووتنەوەی ئازادیخوازی کوردو حیزبی دیموکرات لەلایەکی دیکە. هەروەها لەو ئازارە دەروونییەی نێو زیندانیش ڕزگاری بوو، بەتایبەتی کە ئازاد بوونی عەزیز یوسفی پێش ئەو بەماوەی ساڵێك بەهۆی نەخۆشیو هەوڵی ڕێکخراوی مافی مرۆڤی جیهانی[١٣٨]، کە بلوریانی لەتاکە دۆستو هاوبەندی ساڵانی دوورودرێژیش بێبەش کردبوو.

بەشی سێیەم:
تێکۆشانی سیاسی لەنێوان ساڵانی ١٩٧٩-٢٠١١دا:

یەکەم: گەڕانەوەی بۆ کوردستانو بەشداری لە بزووتنەوەی ئازادیخوازی کوردستاندا (١٩٧٩-١٩٨٤):

لەگەڵ سەرهەڵدانی خۆپیشاندانەکانی گەلانی ئێران بە دژی دەسەڵاتی پادشایەتی لە ساڵی ١٩٧٨دا، بلوریان وەك زۆربەی زیندانییانی سیاسیی تر لە پایزی ١٩٧٨ لە بەندیخانەی شیراز ئازادکراو چوو بۆ تاران ماڵی جەلیل گادانی، دواتریش لەپێشوازی ئاپۆرای جەماوەرێکی زۆری کوردستان بەگشتیو خەڵکی شاری مەهابادو دەوروبەری گەیشتەوە شاری مەهابادو خەڵکی بەدروشمی: "مامە غەنی هاتەوە یاخودا بەخێربێتەوە" پێشوازییان لێکرد، نازناوی "مامە"یان پێبەخشی(١٣٩). بەمەش دەبینین خەباتو تێکۆشانی سیاسیی چەندین ساڵەی رابردوویی و خۆڕاگریو سووربوونی لەسەر ڕێبازی سیاسیی خۆی بەدرێژایی نزیك بە بیست ساڵی قۆناغی زیندانیبوونی، ئەوی کردبوو بە نیشانەی خەباتو خۆشەویستیی خەڵکی کوردستان.

لەو هەلومەرجە شڵەژاوەی دۆخی سیاسی ڕۆژهەڵاتی کوردستانو جۆشو خرۆشی خەڵك لە شۆڕشی گەلانی ئێران، قاسملووی سکرتێری گشتی (حدکا) سەردانی بلوریانی کرد(١٤٠). پاشانیش جارێکی دیکە لەڕیزەکانی (حدکا)دا خەباتی سیاسی دەستپێکردەوە(١٤١). هەروەها بەشداری لەخۆپیشاندانەکاندا لەگەڵ خەڵك لە شاری مەهاباد بەدژی حکومەتی شا کردووەو دوای ڕاگەیاندنی حکومەتی کاتی (بازرگان)، لەلایەن ژمارەیەك ڕووناکبیری چەپی شاری مەهاباد پێشنیازی پێ کرا، کە ببێتە ئەندامی ئەنجومەنی شورای شاری مەهاباد(١٤٢). جگە لەوەش چالاکانە بەشداری کرد لە کۆبوونەوەکاندا لەگەڵ (داریووشی فروهەر، د.محەمەد موکری، د. ئیسماعیلی ئەردەڵانو ئایەتوڵڵا نوری) نوێنەرانی حکومەتی کاتی بازرگان لە مەهاباد، کە ساڵی ١٩٧٩ ئەنجامدرا(١٤٣).

بلوریان کە خاوەن پێگەی جەماوەریو کەسایەتییەکی سیاسیی دیاربوو، لە بەشێکی زۆری ئەو ڕووداوو پێشهاتانەی دەهاتنە پێشەوە لەو قۆناغەی کوردستاندا، ئەو ڕۆڵو کاریگەریو بەرپرسیاریەتی تێدا پێسپێردراوە، بۆ وێنە:

ئەندامی دەستەی نوێنەرایەتی حدکا بووە لە گفتوگۆو دیداریان لە تاران و قوم لەگەڵ خومەینی لەلایەك و بازرگان لەلایەکی دیکە، لە ئاداری ١٩٧٩[١٤٤]. بەنوێنەرایەتی حدکا ئەندامی دەستەی نوێنەرایەتی گەلی کورد بوو، ئەو دەستەیەی کە لە کۆتایی تشرینی دووەمی ١٩٧٩دا پێکهات بۆ گفتوگۆو دانوستاندن لەگەڵ وەفدی حکومەتی ئێران[١٤٥]. هەر لەو ماوەیەشدا لە کۆنگرەی چوارەمی حدکا، کە لە ١٩ی شوباتی ١٩٨٠دا بەسترا، وەکو ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی و پاشانیش بە ئەندامی دەفتەری سیاسی هەڵبژێردرا[١٤٦]. بوو بە ئەندامی وەفدی دانوستانکاری حدکا لەگەڵ (بەنی سەدر)ی سەرۆك کۆماری تازە هەڵبژێردراوی ئێران، کە لە (٢٨ی شوباتی١٩٨٠) بەڕێوەچوو، ئەو کۆبوونەوەیەی کە نوێنەرانی حدکا گەڵاڵەنامەیەکی شەش ماددەییان پێشکەشی حکومەت کرد بۆ پەسندکردنی[١٤٧]. هەروەها کاتێك لە (١٤ی ئاداری ١٩٨٠) هەڵبژاردنی خولی یەکەمی پەرلەمانی کۆماری ئیسلامی ئێران (هەڵبژاردنی یەکەم دەورەی مەجلیسی شوورای میللی) بەڕێوەچوو بلوریان لەسەر داوای حیزبەکەی وەکو نوێنەری شاری مەهاباد پاڵێورابوو[١٤٨]، کە لە ئەنجامدا بە (٢٩٣٩٦) دەنگ هەڵبژێردرا، واتە (٩٠٪)ی دەنگەکانی خەڵکی مەهابادی بەدەستهێنابوو. هەرچەندە ئاکامی ئەم هەڵبژاردنە لەلایەن حکومەتەوە بەتاڵ کرایەوە[١٤٩]. ڕاستە ئەم دەنگهێنانەی بە پلەی یەکەم بۆ پێگەی جەماوەری حدکا دەگەڕێتەوە، کە لەشارەکانی دیکەی کوردستانیش سەرکەوتنی بەرچاوی بەدەستهێنابوو، بەڵام بێگومان ڕۆڵ و پێگەی غەنی بلوریانیش ڕۆڵی بینیوە.

لە ڕاستیدا بلوریان لە ژیانی سیاسی دوای شۆڕشی گەلانی ئێران‌و دەستپێکردنەوەی خەبات و تێکۆشانی سیاسی لە ڕیزەکانی (حدکا)دا وەکو ئەندامی دەفتەری سیاسی، لەگەڵ قاسملووی سکرتێری گشتی حیزبناکۆك‌و ناتەبا بوو، ئەو ناکۆکییەش بەشێکیان پەیوەندی بە مێژووی رابردووی کاری حیزبی‌و سیاسییانەوە بوو، کە دەگەڕایەوە بۆ ساڵانی ١٩٥١-١٩٥٣و ١٩٥٥، ئەوکاتەی قاسملوو بەنوێنەرایەتی حیزبی تودە سەرپەرشتی ڕێکخستنەکانی حدکای لە مەهابادو کوردستاندا دەکرد، لە ساڵی ١٩٥٥ لەسەر بڕیاری ڕێبەرایەتی ئەوکاتی حدکا بڕیاردرابوو، قاسملوو پەیوەندییەکانی لەگەڵ تودە کۆتایی پێ بهێنێت،

ئەویش هەرچەندە بەڵێنی دابوو، بەڵام ئەو بەڵێنەی شکاندبوو، بڕیاری ئەوانی جێبەجێ نەکردبوو[١٥٠]، ئەوەش نیگەرانی لای بلوریان دروستکردبوو، دواترو دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ١٩٧٩و دەستپێکی قۆناغێکی نوێی خەباتی سیاسیو چەکداری حدکا بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامی ئێران، نیگەرانیو پەیوەندی خراپی بلوریان لەگەڵ قاسملوو چووە قۆناغێکی توندترو بەتایبەتی مەسەلەی پەیوەندییەکانی قاسملوو لەگەڵ حیزبی بەعسی عێراق لەلایەکو لەلایەکی دیکەشەوە ڕەخنەی بلوریان لەبێ دیسپلینی و جێبەجێ نەکردنی بڕیارەکانی کۆمیتەی ناوەندیو دەفتەری سیاسی لەلایەن قاسملوو و کارکردن بە تاکڕەویو سەپاندنی تەنها بۆچوونی خۆی لەڕووداوو پێشهاتو سیاسەتەکانی حدکا، ئەویان بەو ئاکامی نیگەرانیو پەیوەندییە خراپە لەگەڵ قاسملوو گەیاندبوو[١٥١].

جگە لەمانەش بلوریان خۆی لە قاسملوو بەشیاوتر دەزانی بۆ سەرکردایەتیکردنی حدکا، ئەو بۆچوونەی کە حیزبی تودە زەمینەی تەواوی بۆ ڕەخساندبوو، لەو ڕێگایەشەوە هەوڵی جیابوونەوەو تێکدانی ڕیزەکانی حدکایان بەدژی قاسملوو گرتبووەبەر[١٥٢]. لەڕاستیدا لەلایەن حیزبی تودەوە کودەتایەك لەدژی حیزبی دیموکرات ڕێکخرابوو، چونکە کاتێك تێگەیشت ناتوانێ حیزبی دیموکرات بەشوێن خۆیدا رابکێشێ، ویستی لەبەرامبەر ئەودا حیزبی دیموکراتێکی دی قوت بکاتەوە[١٥٣]. لەئاکامدا بلوریانیان بەو ئاکامە گەیاند کارکردن لەگەڵ قاسملوو و هاوبیرەکانی لە ڕیزەکانی حدکادا دەرەتانی نییە، بۆیە ماوەیەك دوای کۆنگرەی چوارەمی حدکا، بڕیاری جیابوونەوەی خۆی لە باڵی قاسملوو ڕاگەیاند و حیزبێکی نوێی بەهاوکاری و پشتگیریکردنی حیزبی تودە لە ١٥ی حوزەیرانی ١٩٨٠دا لەژێر ناوی: (حدکا- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار) ڕاگەیاند[١٥٤]. کە بە گرووپی حەوت کەسیش ناسران[١٥٥].

هەرچەندە بلوریان لەسەرەتای بایکۆتکردنو وازهێنانی لە ڕیزەکانی حدکادا، بڕیاری ئەوەی دابوو بچێتە لای هێزە سیاسییەکانی باشووری کوردستان، بەڵام دواتر لەژێر کاریگەریی بۆچوونو پێشنیازەکانی (حەمەدەمینی سیراجی)و (فاروقی کەیخوسرەوی) بەدامەزراندنی حدکا- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار باوەڕی پێ دەهێنن، ئەویش بە لەبەرچاوگرتنی پێگەی خۆییو ئەگەری سەرکەوتنی لە

درێژەدان بەگفتوگۆکردنو بەئاشتی چارەسەرکردنی کێشەی کورد لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ڕەزامەندی دەربڕیبوو[١٥٦]. ڕاستی ڕووداوەکان دەریانخست تودە ڕۆڵی گرنگی گێڕا لە دامەزراندنی حدکا- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار، وەك کیانوری دەڵێ: "حیزبی تودە لەڕێی عەلی گەلاوێژ لە ڕەوتی جیابوونەوەی بلوریان لە گرووپی قاسملوو ڕۆڵی گرینگی هەبوو و لەهەموو کارێك ڕێنمایی دەکردن[١٥٧]. وەك کریس کۆچێرا دەڵێ: "غەنی بلوریان قارەمانی خەباتی دژی شا- بیست ساڵ لەتەمەنی خۆی لە زیندان بردەسەر- قەت پێوەندی خۆی لەگەڵ حیزبی تودە کە بەرلە گیرانی (مەبەست ساڵی ١٩٥٩یە) زۆر لێی نزیك بوو نەپچڕیبوو، هەمیشە حیزبی کومونیستی ئێران (حیزبی تودەی) بە ئیدیال (مثالی) دادەنا"[١٥٨].

لەڕاستیدا دەسەڵاتدارانی ئێران ئەم دووبەرەکییەی ناو ڕیزەکانی (حدکا)یان تا ئەو پەڕی سنوور بەکارهێنا. لە ناوەڕاستی ساڵی ١٩٨٠، هێرشەکانی بۆ سەر پێگەکانی کوردبەهێزترکرد، بەجۆرێك شارە گەورەکانی کوردو ئەو ناوەندانەی کە دانیشتوانێکی زۆری تێدا نیشتەجێ بوون، کەوتنە ژێر دەسەڵاتی هێزەکانی حکومەتی ئێرانی[١٥٩]، چونکە گرووپی حەوت کەسی هەر بە جیابوونەوە لە (حدکا) وازیان نەهێنا، بەڵکو لەپاڵ حیزبی تودەو پاسدارانی کۆماری ئیسلامی دژی کوردو هێزی پێشمەرگەی کوردستان، چەکی حکومەتیان کردە شان، بەمەش زیانی زۆریان گەیاند بە بزووتنەوەی ئازادیخوازی کورد لەو کاتەدا[١٦٠]. تەنانەت لەبەرامبەر هاوکارییەکانیان بۆ کۆماری ئیسلامی، لەلایەن (علی صیاد شیرازی) فەرماندەی لەشکری کوردستان لەنامەیەکدا لە کانوونی دووەمی ١٩٨١دا سوپاسو ستایشی بلوریان و چەکدارەکانی لەیارمەتی بەسوپای ئێران لەسەرکوتکردنی جووڵانەوەی کورد دەربڕیوە[١٦١]. لەم بارەیەوە عەبدوڵڵا حەسەن زادە دەڵێت: "بۆ هەموو کەسێکی بە ئینساف دەرکەوت ئەو تاقمە (مەبەستی گرووپی حەوت کەسی- لایەنگرانی کۆنگرەی چوارە بەڕێبەرایەتی غەنی بلوریان) لەو وەختەدا شیاوی لەقەبی جاشو خائینو زۆرشتی دیکەی لەو بابەتە بوونو بەڕاستی ئەو ناوانە بۆ ئەو هاوڕێیانە کالای بەقەد بالابوون"[١٦٢]. نەفرەتی خەڵکی مەهاباد وای لێهاتبوو کە منداڵان لە کۆڵانان دەیانگوت: "مامە غەنی هاتەوە، یاخودا بەخێرنەیەتەوە، یا خوا بگیرێیتەوە"[١٦٣].

بلوریان وەك سكرتێری گشتی حدكا-پێڕەوانی كۆنگرەی چوار، دوای ئەوەی پەیوەندی لەگەڵ حكومەتی كۆماری ئیسلامی ئێران دامەزراند، داخوازییەكانی خۆیانیان لەچوارچێوەی هەشت مادده پێشكەشكرد، كە هەر شەش ماددەی پێشووی حدكاو تەنها دوو ماددەی لایەنی ڕۆشنبیریو فەرهەنگی پێوە زیادكرابوون، بەڵام هیچ ئاكامێكی لێ نەكەوتەوەو سەرجەم هەوڵەكانی دواتریشیان بۆ ڕێككەوتن و ئاشتەواییكردن لەگەڵ حكومەتی ئێران شكستی هێنا(١٦٤). ئەمەش ئەوە دەخاتەڕوو كە بلوریانو هاوبیرەكانی لە بۆچوونەكانیان بەرامبەر بە حكومەتی ئێران بەهەڵەداچووبوونو تەنانەت حكومەتی ئێران لەساڵی ١٩٨٣دا كەوتە ڕاوەدوونانو ڕەشبگیریو زیندانیكردنیان، ئەمەش لاوازیو پەرتەوازەیی خستە ڕیزەكانی پێڕەوانی كۆنگرەی چوارو چوونی بەشێكی زۆری كادیرەكانیان بۆ ناوچە سەر سنوورییەكانی ئێران-عێراقو نیشتەجێبوونیان لەنزیك بارەگاكانی (پ.د.ك)و حیزبی شیوعی عێراقو هەر لەو ساڵەشدا بلوریان بەیارمەتی (پ.د.ك) لە تەورێزەوە گەیشتە ڕاژانو پاشان چووە (لۆلان)، كە بنكەی سەركردایەتی پارتی لێ بوو(١٦٥).

لەم بارودۆخە دژوارەی كە پێڕەوانی كۆنگرەی چواری تێكەوتبوو، بلوریان بۆ خۆدەربازكردن لەو قەیرانانە بڕیاریدا بچێتە ئەوروپا تا لەڕێی ڕاوێژكردن لەگەڵ حیزبی تودە چارەسەرێك بۆ خۆییو لایەنگرانی بدۆزێتەوە. كەچی كاتێك گەیشتە ئەوروپاو لە پراگ نیشتەجێ بوو، نەك هەر نەگەڕایەوە بۆ كوردستان، بەڵكو چارەسەری كێشەكانی حیزبەكەشی بەستەوە بە تودەو دواجار تواندنەوەی پێڕەوانی كۆنگرەی چوار لەبۆتەی تودەداو لەساڵی ١٩٨٥دا لایەنگرانی ئاگاداركردەوە كە ئیدی لەژێر ناوی حیزبی تودەی ئێراندا درێژە بەتێكۆشان دەدەین(١٦٦). بەمەش بلوریان كەوتە بنبەست و لە چیكۆسلۆڤاكیا بوو بە پەناهەندە(١٦٧).

بۆیە جیابوونەوەی بلوریان لە حدكاو چوونی بۆ پاڵ كۆماری ئیسلامی ئێران، زیانی زۆری بەكەسێتیو مێژووی ژیانی سیاسی ڕابردوویی و داهاتووشی گەیاند، ئەو كە پاڵەوانی نێو زیندانەكانی شاو قارەمانی كوردایەتیی ڕۆژانی سەختی خەبات بوو، كاتێك لە زینداندا لەساڵی ١٩٧٨ هاتەوە بۆ مەهاباد، خەڵك وەك

نیشـانەی نەتـەوەیی‌و کەسـایەتییەکی سیاسـی گـەورەو قارەمـانێکی نەتـەوەیی سەیریان دەکردو پێشوازییان لێی کرد، بەڵام بـەو کردەوەیـەی مێـژووی سیاسـی‌و کەسـێتیی خـۆی دۆڕانـدو خۆشەویسـتیی نـاو خـەڵک‌و جـەماوەری کوردستانیشـی لەدەسـتدا. بـەم جـۆرە ئـەو ڕەوتـەی کـە بـەناوی (حـدکا- پێڕەوانـی کـۆنگرەی چوارەم) چالاکییان دەکرد، بە چوونە نـاو حیزبـی تـودە پێچرایەوە بـۆ هەمیشـە داخرا، ڕەوتێك کە هیچ یارمەتییەکی بە چارەسـەری کێشـەی کـورد لـە ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتان نـەکرد، بـەڵکو دۆخەکەشـی ئـاڵۆزترکردو شـوێنەواری نەرێنیشـی لێکەوتەوە.

دووەم: دوا وێستگەکانی ژیانی سیاسیی بلوریان‌و قۆناغی تاراوگە ١٩٨٤-٢٠١١:

بلوریان لەساڵی ١٩٨٣وە رووی کردە ئەوروپای ڕۆژهەڵات‌و دوای بڕیاردان لـە هەڵوەشاندنەوەی حیزبەکەی (حدکا-پێڕەوانی کۆنگرەی چوار) لە ساڵی ١٩٨٥دا، هەر لە تاراوگە مایەوەو لە ڕیزەکانی حیزبی تودەدا درێژەی بە تێکۆشانی سیاسی دا و لـە کۆنفرانسـی میللـی حیزبـی تـودە، کـە لـە سـاڵی ١٩٨٥ لـە "کـابول"ی پایتەختی ئەفغانستان پێکهات، بوو بە ئەندامی مەکتەبی سیاسی ئەو حیزبـە[١٦٨]. سـەبارەت بـە چـوونی بـۆ ناوڕیزەکـانی تـودە، بلوریـان دەڵـێ بـۆ دوو مەبەسـتی سەرەکی بووە: لەلایەك تا بەشداربێ لەبەرەی یـەکگرتووی حیزبـی تـودەو حـدکا، کە هەوڵی دامەزراندنی دەدرا، لەلایەکی تریشەوە خـۆی بگەیەنێتـە کاربەدەسـتانی باڵای یەکێتی سۆڤیەت، تا لەو ڕێیـەوە یارمەتییـەك بـۆ بزووتنـەوەی ئـازادیخوازی کـورد بەدەسـت بهێنێـت[١٦٩]. ئـەم بۆچـوونەی بلوریـان شـیاوی هەڵوەسـتە لەسەرکردنە، چونکە لەم ڕووەوە هیچ هەوڵێکی بۆ کورد لەگەڵ سۆڤیەتدا نـەداوەو بەڵکو بەپێچەوانەوە زیاتر سـەرقاڵی چارەسـەری کێشـەو ململانـێ ناوخۆییـەکانی حیزبی تودە بووە تا ئاوڕ لەکێشەی کورد بداتەوە، ئـەم ڕاسـتییەش لەنامەیەکیـدا دەردەکەوێت کە ئاراستەی حیزبی کومونیستی یەکێتی سـۆڤیەتی کـردووە لـە ٥ی تـەمووزی ١٩٨٧داو تیایـدا داوادەکـات کـە بۆچارەسـەری کێشـەو گرفـت‌و دووبـەرەکی‌و گەنـدەڵی نـاو سـەرکردایەتی حیزبـی تـودە، هاوکارییـان بکـات، تـا

حیزبی توده لەوەی کە هەیە خراپتری بەسەرنەیەو لێك بڵاونەبێ[١٧٠]. تەنانەت کاتێك لەساڵی ١٩٨٩دا لە پراگ کە لەگەڵ قاسملوو بەدیداری یەکتری شاددەبن، قاسملوو پێی گوتبوو کە تۆ هەرهی خۆمانیو وەرە با بچینەوە کوردستان، بەڵام بلوریان ڕەتی کردبۆوە[١٧١].

لەڕاستیدا بلوریان لەو قۆناغەی خەباتی سیاسی لە ڕیزەکانی تودەدا سەرکەوتوو نەبوو، تەنانەت نەیتوانی ئامانجە راستەقینەکانی لەو حیزبەدا بێنێتەدی، ئەمەش بەشێکی پەیوەندی بە کێشە ناوخۆییەکانی حیزبی تودەوە هەبوو، بەشێکی تریشی بێ ئومێدبوونی بلوریان بووە لە پشتیوانی سۆڤیەت لە کێشەی نەتەوایەتی کورد، بۆیە دەبینین دواجار ڕیزەکانی تودەشی جێهێشت لەساڵی ١٩٩٠دا[١٧٢]. دوای ئەوەی کوردەکانی نێو حیزبی توده بەیاننامەیەکیان لە ٣٠ی ئاداری ١٩٩٠دا بەناوی بەشی زۆری ئەندامەکانو کادیرە کوردەکانی حیزبی تودەی ئێران لە دەرەوەی وڵات بڵاوکردەوەو تیایدا دابڕانی یەکجارەکی خۆیان لە حیزبی توده ڕاگەیاند[١٧٣]. بەدوای ئەمەشدا غەنی بلوریانو حەمەدەمینی سیراجی-یش بەیانێکی کورتی دوو قۆڵییان لەهەمان کاتدا (٣٠ی ئاداری ١٩٩٠) ڕاگەیاندو تیایدا جەختیان کردەوە کە هیچ پەیوەندییەکیان بە حیزبی تودەوە نەماوە[١٧٤].ئەوەش کۆتاییهاتن بوو بەخەباتی حیزبایەتی ئەو[١٧٥]، چونکە لەو قۆناغە بەدواوە لە پراگەوە چوو بۆ ئەڵمانیاو وەك پەنابەرێکی سیاسی، نیشتەجێ بوو[١٧٦]. هەرچەندە دوای ئەوەی لە ڕیزەکانی توده وازی هێنا، لەسەرەتاداو بۆ ماوەی دووساڵ لە هەوڵی پێکهێنانی پارتێك یان ڕێکخراوێکی سیاسی کوردیدابووە، لەم بارەیەوە بلوریان دەڵێت: "دوای ساڵی ١٩٩٠ بۆ ماوەیەکی دوورو درێژ بەتەمای پێکهێنانی ڕێکخراوێکی دیموکراتیك بۆ چارەسەری مەسەلەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بووینو کۆبوونەوەیەکی زۆریشمان بۆ پێکهێنا، بەڵام هەوڵەکەمان بێ سەرئەنجام مایەوە"[١٧٧].

بلوریان لە دواساڵانی ژیانیدا بەشێك لە بیرەوەرییەکانی خۆی لە کتێبێکدا بەناونیشانی (ئاڵەکۆك)، کە لە ساڵی ١٩٩٥ەوە دەستی پێکردبوو، لەساڵی ١٩٩٧دا بەزمانی کوردی لە سوید چاپ و بڵاوی کردەوە[١٧٨]. هەرچەندە لەو کتێبەیدا زانیاری زۆری سەبارەت بە ژیانی سیاسی و ڕووداوەکانی سەردەمی

دامەزراندنی کۆمەڵەی ژ.ك و حیزبی دیموکرات و کۆماری کوردستان تا دەگاتە هەڵوەشاندنەوەی پێڕەوانی کۆنگرەی چوار، کە لەزۆر لایەنەوە بایەخی مێژوویی خۆیان هەیە، بەڵام بێ کەموکوڕیش نییەو لەسەر هەندێك لە ڕووداوەکان شیاوی هەڵوەستە لەسەرکردنو ڕەخنەگرتنە(١٧٩).

بەهۆی پەیوەندی باشو بەهێزی لەگەڵ (پ.د.ك) لەڕابردوودا(١٨٠) ، لەسەر بانگهێشتی (نێچیرڤان بارزانی) لەساڵی ٢٠٠٧دا گەڕایەوە بۆ باشووری کوردستانو بۆماوەی چەند مانگێك لەشاری هەولێر نیشتەجێبوو، بەڵام بەهۆی نەخۆشییەوە گەڕایەوە بۆ ئەڵمانیاو وەك کەسایەتییەکی سیاسیو پەنابەرێکی کورد لە ژیانی تاراوگە لەوێ مایەوە تا لەتەمەنی هەشتاو شەش ساڵیدا لە نەخۆشخانەی (ئالسباخ)ی ئەڵمانیا لەڕۆژی ٩ی ئاداری ٢٠١١دا کۆچی دوایی کردو دواتریش تەرمەکەی لە ١٦ی ئاداراو بە بەشداری (مەسعود بارزانی) لەڕێی فڕۆکەخانەی نێودەوڵەتی هەولێر گەیشتەوە کوردستانو لەناو پێشوازی دۆستو هاوڕێیانیدا لەشاری هەولێر لە (گۆڕستانی نوێی کەسنەزان) بەخاك سپاردرا(١٨١).

بێگومان هەڵەی سەرەکی غەنی بلوریان لەلێکدانەوەیدا بوو بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامی ئێران، کە پێی وابوو کۆماری ئیسلامی ئەو مەبەستو توانایەی هەیە کە کێشەی کورد لەڕێگەی ئاشتیخوازانەوە چارەسەربکاتو گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان مافە نەتەوایەتییەکانی لە چوارچێوەی ئەو حکومەتەدا دەستەبەربێ. لەم ڕوانگەیەوە بلوریان متمانەیەکی تەواوی بە کۆماری ئیسلامی پەیداکرد، بەجۆرێك کە لەبەرامبەر چالاکی چەکدارانەی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕاوەستا. متمانەیەك کە تەنیا یەك لایەنە بوو، چونکە کۆماری ئیسلامی نەك تەنیا هیچ کات گوێی بۆ سیاسەتو پێشنیازەکانی بلوریان بۆ چارەسەری ئاشتیخوازانەی کێشەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان شل نەکرد، بەڵکو لە بنەڕەتدا باوەڕی بەکێشەی نەتەوایەتی لە ئێرانێکی فرەگەلیدا نەبوو، چونکە لە ڕوانگەی چەمکی "ئوممەتی ئیسلامییەوە" دەیڕوانییە کێشەی نەتەوایەتی.

بلوریان پاش ماوەیەك خۆیشی بوو بە قوربانیو ناچارکرا بەهەرجۆرێك بێ خۆی قوتاربکاتو ژیانی تاراوگەیی هەڵبژێرێ. بەبڕوای ئێمە ئەوەی بلوریانی

تووشی ئەم چارەنووسەکرد، خۆ ڕزگارنەکردنی لەژێر کاریگەریو هەژموونی حیزبی تودەی ئێران بوو، حیزبێک کە بەدرێژایی تەمەنی سیاسیو تەنانەت لەماوەی دوورودرێژی زیندانیشدا بەهۆی ئەندامانی زیندانی ئەو حیزبە سێبەری قورسی خۆی بەسەر ناوبراودا کێشابوو و تەنانەت لەپاش دابڕانی لە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانیشدا چارەنووسی سیاسیی حیزبەکەی بەچارەنووسی حیزبی تودەوە گرێداو لەڕاستیدا بوو بە پاشکۆی حیزبێك کە کێشەی نەتەوەکەی بلوریانی بەلایەوە پلە سێو چوار بوو و گرینگی ئەوتۆی پێنەدەداو دەبوو پاشکۆیەك بۆ لەخەباتی چینایەتیو "خەباتی دژی ئیمپریالیستی" کۆماری ئیسلامی. بەڵام بلوریان کاتێك لەم ئەزموونە دەرسی وەرگرتو بڕیاریدا بۆ هەمیشەماڵئاوایی لە حیزبی تودە بکات، کە ئیتر درەنگ ببوو و لە مێژوودا ناوی وەك قارەمانێکی تراژیدی مایەوە.

ئەنجام

یەکەم/ غەنی بلوریان سەرەتای کارو تێکۆشانی سیاسی لە دامەزراندنی سازمانی جەوانانی کوردو دواتریش ڕێکخراوی لاوانی (ژ.ك)و (حدك)دا بووە. دوای هەرەسی کۆماری کوردستان یەکێك بووە لەوانەی کە سەرلەنوێ (حدك)یان زیندووکردەوە.

دووەم/ لەژێر کاریگەریی بیری چەپو سۆسیالیستیدا بووە. لەگەڵ ئەوەشدا باوەڕی بەسەربەخۆیی کوردستان هەبوو. بەهۆی بیروباوەڕو تێکۆشانی سیاسی، وەك کەسایەتییەکی سیاسیی کوردماوەی بیست و پێنج ساڵ زیندانی سیاسی بووە لە زیندانەکانی حکومەتی پەهلەوی ئێران.

سێیەم/ جگە لە کاری سیاسی وەك ڕۆژنامەنووسو نووسەرێك کاری کردووەو ڕۆڵی گرنگی هەبووە لە بڵاوکردنەوەی گۆڤاری ڕێگا (١٩٤٨)و دواتریش لەچاپدانەوەی خولی دووەمی ڕۆژنامەی کوردستان (١٩٥٤) وەك ئۆرگانی (حدك).

چوارەم/ پێوەندیی دۆستانەو نزیکی لەگەڵ (پ.د.ك) و حیزبی شیوعی عێراق و کوردستاندا هەبووە.

پێنجەم/ گەورەترین هەڵەی ژیانی سیاسی جیابوونەوەو لەتکردنی (حدکا) بوو، کە جووڵانەوەی کوردی لاوازکردو خۆشی کەوتە پەراوێزو لەکارو تێکۆشانی سیاسی دوورکەوتەوە.

پەراوێزو سەرچاوەکان

(١) کاکشار ئورەمار: ڕێزدار غەنی بلوریان بۆ کوردستانی ئیمڕۆ دەدوێ، کوردستانی ئیمڕۆ، ژمارە (٥و٦)، تەباخی ٢٠٠٠، ل٢٤؛ برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، مێژووی زیندوو، گفتوگۆ لەگەڵ غەنی بلوریان، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٨، ل٧.

(٢) غەنی بلوریان: ئاڵەکۆك، بەسەرهاتەکانی سیاسی ژیانم، ستۆکهۆڵم-سوید، ١٩٩٧، ل٢٩.

(٣) هـ.س، ل١٤٠، ١٤١.

(٤) کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٣٦.

(٥) ڕەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە ڕۆژی شەهیدان، بێشوێنی چاپ، مارسی ٢٠١٢، ل٧٧؛ کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٤.

(٦) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٣١؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل١٦، ٢١.

(٧) کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٤.

(٨) غەنی بلوریان: س.پ، ل٥٨، ٥٩.

(٩) هـ.س، ل٥٩، ٦٠.

(١٠) عبدالله ئەحمەد ڕەسوڵ پشدەری: یادداشتەکانم، بغداد، دار الحريةللطباعة، ١٩٩٢، ل٧٢؛ کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٤.

(١١) کەریمی حیسامی: لە بیرەوەرییەکانم، بەرگی یەکەم، سوید، ١٩٨٦، ل١١٣.

(١٢) وليم أيغلتن الابن: جمهورية مهاباد "جمهورية ١٩٤٦ الكردية"، ترجمة وتعليق: جرجيس فتح الله، الطبعة الثانية، دار ئاراس للطباعة والنشر، اربيل، ١٩٩٩، ص١٥٥؛ جەلیل گادانی: با نەبێتە درۆی پاش مردوو، بێشوێنی چاپ، ٢٠٠٠، ل١٥.

(١٣) عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، کورتەیەك لە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بەرگی یەکەم، چاپی دووەم، کۆمیسیۆنی تەبلیغاتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ١٩٨٨، ل٢٦، ٢٧؛ بۆ زیاتر بڕوانە: (د.یاسین سەردەشتی: کوردستانی ئێران، لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی لە جووڵانەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی گەلی کورد ١٩٣٩-١٩٧٩، چاپی دووەم، چاپخانەی سیما، سلێمانی، ٢٠١١، ل١٥٨-١٦٧).

(١٤) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٢٦، ٢٧.

(١٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٩.

(١٦) ڕاگەیەندراوی کۆمیتەی بەڕێوەبەری گشتیی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەبۆنەی ساڵڕۆژی دامەزرانییەوە، ١٣٩٤/١/٢٢هـ؛ ڕەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە ڕۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.

(١٧) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٢٧، ٢٨.

(١٨) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢١.

(١٩) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٧٥.

(٢٠) قاسمی قازی: وڵاتی من، بیرەوەرییەکانی حاجی عەبدوڵڵای قازی، سوید-ستۆکهۆڵم، ٢٠٠٥، ل٦٢.

(٢١) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٢. جێی ئاماژەیە سەید عوبەیدیللای ئەیوبیان کە بەناوی نهێنی (هێدی/ قومری) لەدەستەی لاوانی کۆمەڵەی ژ.ك بووە، بۆ ئەوەی ماوەکەمان بۆ دیاری بکات، دەڵێ: "دامەزرێنەر و سەرۆکی دەستەی لاوان من بووم". بڕوانە: (کەماڵ عەبدوڵڵاهی: سێبەری ئازادی، "هەورازو نشێوەکانی مێژووی خەباتی کۆمەڵەی ژێ.کاف" ١٣٢١-١٣٢٤، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٨، ل٢٤٥).

(٢٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٢، ٢٣.

(٢٣) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٤٥.

(٢٤) هـ.س، ل٢٩.

(٢٥) جەلیل گادانی: س.پ، ل٢٦٤.

(٢٦) بڕوانە: (ڕاگەیەندراوی کۆمیتەی بەڕێوەبەری گشتیی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، س.پ).

(٢٧) قاسمی قازی: س.پ، ل٦٣؛ برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٤٧.

(٢٨) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٣٥، ٣٦، ٣٧؛غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٣.

(٢٩) کەماڵ عەبدوڵڵاهی: س.پ، ل٢٤٦.

(٣٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٥٦، ٥٧.

(٣١) قاسمی قازی: س.پ، ل٦٢.

(٣٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل٤٤.

(٣٣) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٧٥.

(٣٤) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٣٨.

(٣٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٥٢.

(٣٦) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٤١، ٤٢؛غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٤.

(٣٧) جێی باسە کە دەقی شانۆی دایکی نیشتیمان لەلایەن کۆمەڵەی هیواوە نووسرابوو، لە باشووری کوردستانەوە بۆ کۆمەڵەی (ژ.ك)یان ناردبوو. بڕوانە: (د.عەبدوڵڵا مەردوخ: کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردو کۆمەڵەی هیوا، بەشی دووەمو کۆتایی، گۆڤاری گزینگ، ژمارە (١٤)، زستانی ١٩٩٧، ل٣٠).

(٣٨) برایمی فەڕشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتیمان، گۆڤاری (گزینگ)، ژمارە (٧)، بەهاری ١٩٩٥، ل٢٣، ٢٥.

(٣٩) جوتیار تۆفیق: بیبلۆگرافیای ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانو دەرەوەیدا (١٩٠٨-١٩٨٨)، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٧، ل١٦١.

(٤٠) برایم فەڕشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتمان، س.پ، ل٢٥.

(٤١) غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٧، ٣٨؛ برایم فەرشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتمان، س.پ، ل٢٨.
(٤٢) جوتیار تۆفیق: س.پ، ل١٦١.
(٤٣) برایم فەرشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتمان، س.پ، ل٢٥، ٢٦.
(٤٤) هێمن موکریانی: لەکوێوە بۆ کوێ؟ لە کتێبی (دیوانی هێمن)، چاپو پەخشی چوارچرا، سلێمانی، بەهاری ٢٧٠٨ی کوردی، ل٤٨، ٤٩؛د.عەبدوڵڵا مەردوخ: س.پ، ل٣٤؛ برایم فەرشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتمان، س.پ، ل٢٧.
(٤٥) ولیم أیغلتن الابن: مصدر السابق، ص٨٠، ٨١.
(٤٦) عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، س.پ، ل٧٣.
(٤٧) غەنی بلوریان: س.پ، ل٦٠، ٦٤؛ رەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە رۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.
(٤٨) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: جنبش چپ بە روایت اسناد ساواك، حزب دمکرات کوردستان ایران، جلد اول، تهران، ١٣٧٨، ص٣٩.
(٤٩) کرێس کۆچێرا: کورد لە سەدەی نۆزدەو بیستەم دا، وەرگێرانی: حەمە کەریم عارف، چاپی سێیەم، هەولێر، ٢٠٠٦، ل٢١٢، ٢١٣؛ عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، س.پ، ل٦٥، ٦٦.
(٥٠)ولیم أیغلتن الابن: مصدر السابق، ص١٥٣، ١٥٥.
(٥١) غەنی بلوریان: س.پ، ل٦٥، ٦٦.
(٥٢) هـ.س، ل٦٦-٦٧.
(٥٣) هـ.س، ل٦٧.
(٥٤) شایانی باسە لە ١٠ی ئایاری ١٩٤٦ هێزەکانی سۆڤیەتی لەژێر گوشاری ئەمریکاو بەریتانیا لە ئێران کشانەوە. لە رۆژی ١٧ی کانوونی یەکەمی ١٩٤٦ سوپای ئێران گەڕایەوە شاری مەهابادو کۆتاییان بە کۆماری کوردستان هێنا. (م.س. لازاریف و ئەوانی تر: مێژووی کوردستان، و: وشیار عەبدوڵڵا سەنگاوی، چاپخانەی رۆژهەلات، هەولێر، ٢٠٠٨، ل٤٣١، ٤٣٢)؛ (عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، س.پ، ل٨٤، ١١٧).
(٥٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٦٩، ٧٤.
(٥٦)ولیم أیغلتن الابن: مصدر السابق، ص٢٠٤.
(٥٧) کاکشار ئورەمار: س.پ، ٢٤.
(٥٨) غەنی بلوریان: س.پ، ل٧٦، ٧٧.
(٥٩) د. عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، ١٣٢٦-١٣٣٢، کۆمیسیۆنی تەبلیغاتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ١٩٩١، ل١٤.

(٦٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٧٨.

(٦١) د.یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حزبی توده لەحاست کێشەی نەتەوایەتیی گەلی کورد لە ئێران (١٩٤١-١٩٨٣)، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل٧٠.

(٦٢) سدیق ساڵح (ئامادەکردنی): بیرەوەرییەکانی محەمەد شاپەسندی، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٧، ل٤٨؛د.یاسین سەردەشتی: کوردستانی ئێران، س.پ، ل٣٨٨.

(٦٣) گوندی سیتەك کەوتۆتە نێوان شاری سلێمانی و شارۆچکەی چوارتا و نزیکەی (١٥)کم لە سلێمانییەوە دوورە.

(٦٤) فاتح رەسوڵ: بنچینەی مێژووی بیرۆکەی چەپ لە کوردستان، چاپی دووەم، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل١٩٤؛ جوتیار تۆفیق: س.پ، ل٤٠. شایانی باسە محەمەد شاپەسندی ئەوە ڕەتدەکاتەوە کە گۆڤاری (ڕێگا) لە سیتەك چاپ کرابێت، تەنها ژمارە ١٠ی گۆڤاری (نیشتمان) چاپکراوەو بلوریان لەگەڕانەوەشیدا بۆ مەهاباد تەنها گۆڤاری نیشتمانی پێبووە. لەم بارەیەوە بڕوانە: سدیق ساڵح (ئامادەکردنی): س.پ، ل٥٠-٥٢.

(٦٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٨٢.

(٦٦) د.یاسین سەردەشتی: کوردستانی ئێران، س.پ، ل٣٩٠. بۆ تەواوی وتارەکەی بلوریان، بڕوانە: (د.یاسین سەردەشتی: چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەرگی یەکەم، چاپخانەی سیما، سلێمانی، ٢٠٠٧، ل٢٢١-٢٢٦).

(٦٧) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٥٢.

(٦٨) سدیق ساڵح (ئامادەکردنی): س.پ، ل٥٠.

(٦٩) د.یاسین سەردەشتی: کوردستانی ئێران، س.پ، ل٣٨٩.

(٧٠) جوتیار تۆفیق: س.پ، ل١٠٤؛ رەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە رۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.

(٧١) د. عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، س.پ، ل١٤.

(٧٢) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٣٨.

(٧٣) غەنی بلوریان: س.پ، ل٩٦، ٩٩.

(٧٤) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٣٨.

(٧٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٩٩.

(٧٦) رەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە رۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.

(٧٧) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٠٦، ١٠٧.

(٧٨) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٦٢.

(٧٩) غەنی بلوریان: س.پ، ل١١٥؛ برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١١٠.

(٨٠) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٨٣.

(٨١) غەنی بلوریان: س.پ، ل١١١، ١١٢.

(٨٢) د. عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، س.پ، ل٦٥، ٦٦؛ برایم فەڕشی: سەدەی كارەسات، س.پ، ل٩٨، ٩٩.

(٨٣) برایم فەڕشی: سەدەی كارەسات، س.پ، ل١٠٦، ١٠٧، ١٠٩.

(٨٤) كریس كۆچێرا: كورد لە سەدەی نۆزدەو بیستەم دا، س.پ، ٢٣٦.

(٨٥) د.یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حزبی تودە، س.پ، ل٧١؛ برایم فەڕشی: سەدەی كارەسات، س.پ، ل١١١.

(٨٦) د. عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، س.پ، ل٦١. دیارە حیزبی تودەش چالاكی بەفەرمی نەبوو، چونكە بەدوای تەقەكردن لە شا لەساڵی ١٩٤٩دا چالاكی ئاشكرای ئەو حیزبە قەدەغەكرا. حیزبی تودە چالاكی نیوە ئاشكرا- نیوە نهێنی هەبووە لەو ساڵانەدا. بۆ زیاتر بڕوانە: (د.یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حزبی تودە، س.پ، ل١٤، ١٦).

(٨٧) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٢٧، ١٢٩؛ برایم فەڕشی: سەدەی كارەسات، س.پ، ل١١٦، ١١٩.

(٨٨) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٣٨.

(٨٩) برایم فەڕشی: سەدەی كارەسات، س.پ، ل١٢٩، ١٣٠؛ عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، س.پ، ل٧٦؛هێمن موكریانی: س.پ، ل٧٩.

(٩٠) كریس كۆچێرا: كورد لەسەدەی نۆزدەو بیستەم دا، س.پ، ٢٣٦؛ م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٣٩.

(٩١) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٣٨.

(٩٢) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٥.

(٩٣) فاتح رەسوڵ: س.پ، ل٢٠١؛ جوتیار تۆفیق: س.پ، ل٤٨.

(٩٤) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٥٢، ١٥٣.

(٩٥) ڕاپۆرتی كۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموكراتی كوردستان (ئێران) بۆ كۆنگرەی سێهەمی حیزب، رەزبەری ١٣٥٢- سپتامبری ١٩٧٣، ل١٩.

(٩٦) جێی ئاماژەیە كە بلوریان لە بیرەوەرییەكانیدا جەخت لەوە دەكاتەوە كە ڕۆژنامەی (كوردستان) لەو خولەیدا هەشت ژمارەی لێ دەرچووە. بڕوانە: (غەنی بلوریان: س.پ، ل١٥٥) ؛ (برایم فەڕشی: سەدەی كارەسات، س.پ، ل١٥٠).

(٩٧) كەریمی حیسامی: پێداچوونەوە، بەرگی دووەم، چاپخانەی كتێبی هەرزان، ستۆكهۆڵم، ١٩٩٧، ل٣٢٦؛ كەریمی حیسامی: لە بیرەوەرییەكانم، بەرگی یەكەم، س.پ، ل٢٦١. شایانی باسە ژمارە ٢ی لە ١٩٥٤/٥/٥و ژمارە ٣ی لە ١٩٥٤/٦/٩و ژمارە ٤ی لە تەمموزی ١٩٥٤و ژمارە ٥ی لە ئەیلولی ١٩٥٤ چاپكراوە. هەروەها صارم الدین صادق وەزیری‌و قادری

یوسفی بەشدارییان لەچاپکردنی ئەو خولەی ڕۆژنامەی کوردستاندا هەبووە. بڕوانە: (جوتیار تۆفیق: س.پ، ل٤٨-٤٩).

(٩٨) ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان (ئێران) بۆ کۆنگرەی سێهەمی حیزب، س.پ، ل١٩.

(٩٩) لەڕاستیدا وێڕای ئەوەی کە حیزبی دیموکرات لەساڵی ١٩٥٥ەوە بڕیاری پچڕانی پەیوەندی ڕێکخستنەکانی خۆی لەگەڵ حیزبی تودەدا، بەڵام تا ساڵی ١٩٦٠یش زیاتر عەقڵییەتێکی چەپی دوور لە نەتەوایەتی بەسەر ڕێبەرایەتی دیموکرات زاڵ بوو. (د. یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حیزبی تودە، س.پ، ل٧٩، ٨٠).

(١٠٠) سەید ڕەزا دروودگەر: کورتەی ژیانی سیاسیی ڕێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ١٩٤٥-٢٠٠٥، بەبۆنەی شەستەمین ساڵڤەگەڕی دامەزراندنی حیزبەوە، بێ ساڵو شوێنی چاپ، ل١٥؛ عبدالله حسن زادە: نیو سەدە تێکۆشان، لەکتێبی (کورتە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران)، کۆمیسیۆنی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ٢٠٠٢، ل٢١٥؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٣. ڕێبەرایەتی پێج کەسی حدك جگە لە بلوریان، ئەوانی تر ئەوانە بوون: عەزیز یوسفی، ڕەحمەتوڵڵا شەریعەتی، عەبدوڵڵا ئیسحاقی (ئەحمەد تۆفیق)و د. قاسملوو. هەروەها د. مەولەویش وەك موشاویر دیاری کراوە. بڕوانە: (سەید ڕەزا دروودگەر: س.پ، ل١٥)؛ (عبدالله حسن زادە: نیو سەدە تێکۆشان، س.پ، ل٢١٥-٢١٦).

(١٠١) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٥٧، ١٥٨؛ برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٥٩؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٤.

(١٠٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل ل١٦١، ١٧١، ١٧٥، ١٧٩، ١٨٤.

(١٠٣) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٢١٨.

(١٠٤) ڕەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە ڕۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.

(١٠٥) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٦١، ١٦٢؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل١٨٤.

(١٠٦) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.

(١٠٧) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٥١؛ ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان (ئێران) بۆ کۆنگرەی سێهەم، س.پ، ل٢٠.

(١٠٨) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٤.

(١٠٩) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٢٢١؛ کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٥.

(١١٠) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٧٨؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٩٧، ٢٠٠.

(١١١) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٨٣.

(١١٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل ل٢٠٥، ٢١٩، ٢٢١.

(١١٣) فاتح ڕەسوڵ: س.پ، ل٢٠٨.

(١١٤) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.
(١١٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٢٩، ٢٤٢.
(١١٦) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.
(١١٧) محەمەد ساڵح دیلان: دیوانی شیعر، ئامادەکردنو لێکدانەوەی پەراوێز نووسین و پێشەکی: د. عەبدوڵلا ئاگرین، چاپی دووەم، چاپخانەی چوارچرا، هەولێر-کوردستان، ٢٠١٣، پەراوێزی ل٢٥٤.
(١١٨) بۆ تەواوی دەقی شیعرەکە، بڕوانە: (محەمەد ساڵح دیلان: س.پ، ل٢٥٤-٢٥٨).
(١١٩) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٥١، ٤٥٢.
(١٢٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٤١؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل١٨٥.
(١٢١) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.
(١٢٢) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩، ٤٠.
(١٢٣) قاسمی چیرە: ئاخرین ساتەکانی ژیانی "عەزیزی یوسفی" بەبۆنەی بیستەمین ساڵی مەرگییەوە، گۆڤاری گزینگ، ژمارە (٢٠)، هاوینی ١٩٩٨، ل٦٢؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٤١.
(١٢٤) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٢٢١.
(١٢٥) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٩٢، ١٩٣.
(١٢٦) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٤٦، ٢٤٧، ٢٥١.
(١٢٧) جەلیل گادانی: س.پ، ل٣٣.
(١٢٨) هـ.س، ل١٧٨-١٧٩.
(١٢٩) جێی ئاماژەیە ئەم چاوپێکەوتنەی بلوریان لەگەڵ خێزانو دوو کچەکەی لە زیندانی برازجان پاش پێنج ساڵ، دیمەنێکی خەمناكو تراژیدی هەبووە، ئەمەش لە بیرەوەرییەکانی ئەفسەرێکی تودەیی بەناوی "علی عموئی"، کە ماوەی بیست و پێنج ساڵ (١٩٥٤-١٩٧٩) لە زینداندا بوو، لەژێر ناوی "درد زمانە" ئاماژەی بۆکراوە، هەروەها بەوردی باسی ئەم قۆناغەی زیندانیبوونیان دەکات لەگەڵ غەنی بلوریان لە زیندانی برازجان و چەندین بیرەوەری هەیە ئاماژەیان پێدەکات. بڕوانە: (علی عموئی: درد زمانە، خاطرات محمد علی عموئی، چاپ چهارم، تهران، ١٣٨٠، ص ص ٢٥٩و٣٦٠).
(١٣٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٥٢، ٢٥٦.
(١٣١) هـ.س، ل٢٧٥.
(١٣٢) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٨٦.
(١٣٣) هـ.س، ل١٢٦.
(١٣٤) رەحمان نەقشی: لیستەی ئەندامانی ڕێبەری حیزبی دیموکراتی کوردستان لە کۆنگرەی یەکەم هەتا کۆنگرەی پازدەیەم، ساڵی ١٩٤٥- ساڵی ٢٠١١، سێپتامبری ٢٠١٢، ل٢، ٣؛ سەید رەزا درووودگەر: س.پ، ل٣٩؛ عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٢٣٢، ٢٣٤.
(١٣٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل ل٢٦٢، ٢٦٣، ٢٧٥.

(١٣٦) کریس کۆچێرا: بزووتنەوەی نەتەوەی کوردو هیوای سەربەخۆیی، وەرگێڕانی: ئەکرەمی میهرداد، بەرگی دووەم، سەنتەری چاپو پەخشی تەما، سلێمانی، ٢٠٠٣، ل٨.
(١٣٧) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.
(١٣٨) قاسمی چیرە: س.پ، ل٦٢.
(١٣٩) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٩، ١٧٤، ١٨٩؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٨٠،٦.
(١٤٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٨٢، ٢٨٣.
(١٤١) کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٥.
(١٤٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٨٤.
(١٤٣) د.هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەلاتی کوردستان، لێکۆڵینەوەیەك لە دۆخی سیاسی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد (١٩٧٩-١٩٨٩)، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ٢٠١٢، ل٩٠.
(١٤٤) حمید شوکت: نگاهی از درون به جنبش چپ ایران، گفتگو با مهدی خانبابا تهرانی، ص٥٦٣؛ غەنی بلوریان: ئاڵەکۆك، ل٣٠٠.
(١٤٥) کەریمی حیسامی: لە بیرەوەرییەکانم ١٩٧٩، بەرگی شەشەم، لە بلاوکراوەکانی کتێبخانەی کتێبی هەرزان، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٢، ل٢٣٤؛ غەنی بلوریان: ئاڵەکۆك، ل٣٢٥، ٣٢٦.
(١٤٦) سەید ڕەزا درووگەر: س.پ، ل١٨، ٣٩؛ عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٣٥١، ٣٥٤، ٣٥٥.
(١٤٧) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٣٦١؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٣٠، ٣٣١.
(١٤٨) ستاد انتخاباتی حزب دمکرات کوردستان ایران: اطلاعیەء شمارە ٢ ستاد انتخاباتی حزب دمکرات کوردستان ایران، ١٣٥٨/١٢/١١هـ.
(١٤٩) کریس کۆچێرا: بزووتنەوەی نەتەوەی کوردو هیوای سەربەخۆیی، س.پ، ل٦٠.
(١٥٠) بۆ زیاتر دەربارەی پەیوەندی و تێکۆشانی قاسملوو لە حیزبی تودەی ئێران، بڕوانە: (هۆشمەند عەلی مەحمود شێخانی: عەبدولڕەحمان قاسملوو، ژیان و تێکۆشانی سیاسی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورددا ١٩٣٠-١٩٨٩، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ٢٠٠٧، ل٦٢-٧٢).
(١٥١) بۆ زیاتر بڕوانە: (د.هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەلاتی کوردستان، س.پ، ل٢٠٧-٢٢٥).
(١٥٢) مستەفا هیجری: نسکۆو دابڕان، چاپخانەی سەردەم، کوردستان، ٢٠١٥، ل٥٩،٥٨؛ بۆ زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە: (د.یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حیزبی تودە، س.پ، ل٨٨-١٠٩).
(١٥٣) حمید شوکت: مصدر قبلی، ص٥٦٦.

(١٥٤) چرا اعلام موضع کردیم، رۆژنامەی کوردستان، ارگان کمیتە مرکزی حزب دمکرات کوردستان ایران (پیرو کنگرەء چهارم)، ژمارە (١)، دورەء جدید، دوشنبە ١٦ تیرماە ١٣٥٩- ٧ جولای ١٩٨٠، ل١-٢؛ مستەفا هیجری: س.پ، ل٦١.

(١٥٥) فاتح رەسولٚ: س.پ، ل٢٢٧؛ حەوت کەسەکەش ئەمانە بوون: (غەنی بلوریان، محەمەد ئەمین شێخ الاسلامی "م. هێمنی شاعیر"، ئەحمەد عەزیزی، فاروق کەیخوسرەوی، نوید معینی، فەوزیە قازی و ڕەحیم سەیفی قازی). (د.مصطفی ایزدی، جواد استکی، مسعود یاران: تاریخ بیست سالە پاسداری از انقلاب اسلامی در غرب کشور، ضد انقلاب واشرار "فعالیتهای ضد انقلاب"، جلد٣، مجاهدتهای خاموش- مجموعە چهارم- کتاب سوم، مرکز مطالعات وتحقیقات توسعە امنیت پایدار "پروژە شهید بروجردی"، چاپخانە سپاە پاسداران انقلاب اسلامی، ١٣٨٦، ص١٠).

(١٥٦) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٢١١، ٢١٢.

(١٥٧) نورالدین کیانوری: خاطرات نورالدین کیانوری، مؤسسە تحقیقاتی وانتشاراتی دیدگاە، انتشارات اطلاعات، تهران، ١٣٧٢، ص٥٣٣.

(١٥٨) کریس کۆچێرا: خەباتخوازی کورد، وەرگێڕانی: ئاسۆ حەسەن زادە، بێ شوێن، ١٩٩٩، ل٨١.

(١٥٩) م.س. لازاریف: س.پ، ل٥٤٦.

(١٦٠) د. یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حزبی تودە، س.پ، ل١٠٣؛ أ. مەجید پور: شیکردنەوەیەك لەسەر پێداچوونەوەیەك، گۆڤاری هاوار، ژمارە (١٢)، ساڵی ٢٠٠٢، ل١٥؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل٨٧. بۆ زیاتر بڕوانە: (سەعید کاوە (کوێستانی): ئاوڕێك لە بەسەرهاتەکانی خۆمو ڕووداوەکانی نێو حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، بێ شوێنی چاپ، ١٩٩٦، ل ل٢١٤-٢١٥)؛ (مستەفا هیجری: س.پ، ل ل٦١-٦٦). جێی ئاماژەیە هەر لەم بارەیەوە فاتح رەسولٚ نووسیوێتی: "لەکۆتایی ١٩٨١دا هاوڕێ عەزیز محەمەد و من لە تاران بووینو ئاگادارکراین کە غەنی بلوریان داوای دیدەنی هاوڕێ عەزیز دەکاتو پێکرا چووین بۆ سەردانی. بینیم مام غەنی یەکجار پەستە و بەڕق و کینەوە هێرشی نارەواو توند دەکاتە سەر قاسملوو و سەرکردایەتیی حزبی دیموکراتی کوردستان. لە گوتەکانیدا نەیدەشاردەوە کە ئامادەیە بەچەك بەربەرەکانێیان بکات". بڕوانە: (فاتح رەسولٚ: س.پ، پەراوێزی ل٢٢٧).

(١٦١) مازیار بهروز: شورشیان ارمانخواە، ناکامی چپ در ایران، ترجمەء: مهدی پرتوی، تهران، ١٣٨٠، ص١٩٨.

(١٦٢) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٣٧٩.

(١٦٣) سعید کاوە (کوێستانی): دابڕان لە حیزب و لەتکردنی کۆمەڵگا لەپێناوی چیدا؟، بێ شوێنی چاپ، مارسی ٢٠٠٧، ل٩٨.

(١٦٤) غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٥٧.

(١٦٥) حوسێن بەخشی: لێکدابڕان، پێداچوونەوەیەك بەسەر چۆنێتی پێکهاتنی پێڕەوانی کۆنگرەی چواری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ئەڵمانیا، ٢٠٠٧، ل ل٥٣، ٥٤، ٥٥؛ فاتح رەسوڵ: س.پ، ل ل٢٢٨، ٢٢٩.

(١٦٦) حوسێن بەخشی: لێکدابڕان، س.پ، ل ل٥٨، ٥٩، ٦٠.

(١٦٧) کریس کۆچێرا: بزووتنەوەی نەتەوەی کورد و هیوای سەربەخۆیی، س.پ، ل٦٧.

(١٦٨) ماهنامه کازیوه: بدرود رفیق بلوریان، ماهنامه کازیوه (سپیده دم)، نشریه جمعی از هواداران حزب توده ایران در کوردستان، شماره ششم، اسفند ماه ١٣٨٩، ص١٧؛ فاتح رەسوڵ: س.پ، ل٢٣٠؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٦٤.

(١٦٩) غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٧٠.

(١٧٠) متن کامل نامه غنی بلوریان بەحزب کمونیست شوروی، ١٥ خرداد ١٣٦٦ برابر ٥ ژوئن ١٩٨٧،

(Research Association for Iranian Oral History (16-4-2015).

(http://www.iranianoralhistory.de/farsi/bedoune_login/Boulorian.html

(١٧١) حوسێنی بەخشی: دیدارێك لەگەڵ کەسایەتی ناوداری کورد "غەنی بلوریان"، گۆڤاری هاوار، ژمارە (١٧)، ساڵی ٢٠٠٥، ل٢٨.

(١٧٢) غەنی بلوریان: س،پ، ل٣٧٠، ٣٧١.

(١٧٣) بۆ دەقەکەی بڕوانە: (حوسێن بەخشی: لێکدابڕان، س.پ، ل ل ٨١-٩٠).

(١٧٤) بۆ دەقەکەی بڕوانە: (حوسێن بەخشی: لێکدابڕان، س.پ، ل ل ٩٠-٩١).

(١٧٥) رەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە رۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٨.

(١٧٦) پەیامی دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان، بەبۆنەی کۆچی دوایی نیشتمانپەروەر مامە غەنی بلوریان، ١٩ی رەشەمەی ١٣٨٩/ ١٠ی مارسی ٢٠١١؛ کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٥.

(١٧٧) حوسێنی بەخشی: دیدارێك لەگەڵ کەسایەتی ناوداری کورد "غەنی بلوریان"، س.پ، ل٢٨.

(١٧٨) بی بی سی فارسی: غنی بلوریان فعال باسابقه کرد درگذشت، http://www.bbc.co.uk/persian/iran/2011/03/110309_u04_bolourian_obituary.shtml?print=1؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل١٧٣.

(١٧٩) بڕوانە: (تاهیری عەلیار: ئاڵەکۆك، گێژەڵووکەی جەعل و زریانی تەحریف، گۆڤاری گزینگ، ژمارە (١٦)، هاوینی ١٩٩٧).

(١٨٠) فاتح رەسوڵ: س.پ، پەراوێزی ل٢٢٧.

(١٨١) بی بی سی فارسی: مصدر قبلی؛ رەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە رۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٨؛ هەروەها بگەڕێوە بۆ: (ئەرشیفی کوردستان تیڤی، هەواڵەکان، ٢٠١١/٣/١٦).

ملخص البحث

غني بلوريان، حياته ونضاله السياسي (١٩٢٤-٢٠١١)

غني بلوريان من الشخصيات السياسية البارزة في شرق كوردستان، حيث قام بدور بارز خلال مدة تتجاوز الخمسين عاماً من القرن المنصرم، ونتيجة لنضاله في سبيل تحقيق اهدافه السياسية قضى ٢٥ عاماً من حياته في سجون النظام البهلوي.

كانت حياة بلوريان ومواقفه السياسية محل جدل بين الباحثين لاسيما اعدائه ممن لايوافقونه تلك المواقف حيث انهم لم يأخذوا بنظر الاعتبار سوى الجانب السلبي من حياته ومن هذا المنطق حاولوا اعطاء حياته صبغة سوداء. لذا جاء هذا البحث كمحاولة لاعادة النظر في حياة هذا السياسي البارز استناداً الى المنهج الاكاديمي في البحث التاريخي معتمدين على عدد من المصادر الاساسية في ذلك.

اقتضت طبيعة البحث ان يقسم الى ثلاثة اقسام، كل قسم يحوى عدة محاور. القسم الاول عن حياة بلوريان المبكرة ونضاله السياسي حتى سقوط جمهورية كوردستان (١٩٢٤–١٩٤٧) حيث تضمن ثلاثة محاور كل واحد منها يتناول جانب من تلك الحقبة. اما القسم الثاني فقد تم فيه تسليط الضوء على نضاله السياسي للفترة الممتدة بين (١٩٤٨–١٩٧٨) في مبحثين منفصلين ابتداءَ في دوره في اعادة تأسيس الحزب الديمقراطي الكوردستاني في ايران (حدك) لينتهي به الحال الى سجون النظام مابين (خريف ١٩٥٨– خريف ١٩٧٨). اما القسم الثالث والاخير فقد خصص للبحث في نضاله بين اعوام (١٩٧٩–٢٠١١) ابتداءَ من عودته الى كوردستان ومشاركته في حركة التحرر الكوردستانية ولجوئه الى ديار الغربة حتى سنة ٢٠١١.

Abstract

Ghani Bloorian

Life and Political Struggle (1924-2011)

Ghani Bloorian is a famous East-Kurdistan political figure. He was a political activist for a half century from 1940s until 1990s of the past century. During this time, he spent 25 years in Pahlavi regime prisons and 20 years in exile for his struggle to achieve his political goals.

His political life which was combination of ups and downs of political life , his political stands have caused a lot debate among researchers. His opponents have always evaluated his political life in perspective and have only focused on his political failures. They have painted all his political life dark. This research papers attempts to shed light on Ghani Blooriani's life stages by relying on scientific and historical methods and historical sources to evaluate his political life realistically.

This study consists of three main parts, each is divided into sections. First part focuses on his growth and political struggle until the fall of Republic of Mahabad during 1924-1947. This part is divided into three sections. First section talks about his growth and his education. Second section sheds light on his struggle in Kurdish youth (1942-1943). Third section is specific to his membership and struggle in Kurdish Revival group and Kurdistan Democratic Party (1944-1947). Second part of the study focuses on the political struggle of Bloorian during (1948-1978). And in two different sections, his role in reestablishment of Kurdistan Democratic Party in (1948-1958) and his political imprisonment between (Fall of 1958 to Fall of 1978) are elaborated on. Third and last part is about political struggle during (1979-2011) and is divided into two sections. First section talks about his return to Kurdistan and participation in the Kurdistan Freedom Movement (1979-1984). Second section is about the final stage of his political life and exile life between (1984-2011).